ERGENLERDE POZİTİF RİSK ALMA ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI: DİLSEL EŞDEĞERLİK, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Hatice Baysal

191104103

Orcid: 0000-0003-4066-3004

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Seval Erden Çınar

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran, 2022

ERGENLERDE POZİTİF RİSK ALMA ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI: DİLSEL EŞDEĞERLİK, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Hatice Baysal

191104103

Orcid: 0000-0003-4066-3004

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Seval Erden Çınar

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Haziran, 2022



JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Öncelikle lisans, yüksek lisans ve tez sürecim boyunca değerli bilgileriyle bana yol gösteren ve sayesinde çok şey öğrendiğim değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Seval Erden Çınar'a emekleri ve bana kattığı her şey için sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Gelişim psikoloğu olma yolunda hem mesleki tecrübeleriyle hem de bana kattıkları bilgilerle beni geliştiren değerli hocalarım Prof. Dr. Seval Erden Çınar, Prof. Dr. Nermin Çelen, Dr. Gamze Alçekiç Yaman, Dr. Emine Burcu Tunç ve Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi'ye sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez sürecim boyunca her zaman yanımda olan, benden yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Öğr. Gör. Sümeyye Yücel, Arş. Gör. Enes Kaya, Arş. Gör. F. Onur Eken, Uzm. Psk. Dan. Merve Dikmen Arı, Psk. Dan. Zafer Özcan, Süleyman Çalış ve Enes Avcı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama içtenlikle katılan İstanbul'da okuyan lise öğrencilerine, veri toplama sürecimde çalışmamı öğrencilerine ulaştıran değerli hocalarıma ve bu süreçte bana destek olan tüm dostlarıma çok teşekkür ederim.

En büyük teşekkürü ise bugünlere gelmemde katkıları çok büyük olan, varlıklarıyla bana güç veren, tez sürecimde olduğu gibi her konuda en büyük destekçilerim sevgili ailem Ahmet Hilmi Baysal'a, Songül Demirtaş'a, Abdullah Demirtaş'a ve Fatma Şeyma Demirtaş'a ve Mustafa Demirtaş'a ediyorum.

Hatice Baysal

Haziran, 2022

ÖZ

ERGENLERDE POZİTİF RİSK ALMA ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI: DİLSEL EŞDEĞERLİK, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Hatice Baysal
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı Adı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Seval Erden Çınar
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

Bu araştırma, Duell (2018) tarafından geliştirilen Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte bazı demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba birlikteliği, doğum sırası ve kardeş sayısı) ilişkisi de incelenmiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul'da lisede öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Ölçeğin psikometrik özellikleri üç farklı aşama ile sınanmıştır. Araştırma, ölçüm aracının dilsel eşdeğerliğini sınamayı amaçlayan birinci aşamada 30, ölçüm aracının ölçüt geçerliğini sınamayı amaçlayan ikinci aşamada 229, ölçüm aracının diğer yapılarla ilişkilerini ve güvenirliğini sınamayı amaçlayan üçüncü aşamada 359 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Ölçüm aracının özellikleri dilsel eşdeğerlik, geçerlik (yapı, ölçüt) ve Cronbach Alpha güvenirlik sınama yöntemleriyle incelenmiştir. Ölçeğin geçerlik sınamaları için katılımcılara Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği, Ergenlerde Risk Alma Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği ve Ergen Prososyallik Ölçeği uygulanmıştır. Yapı geçerliği için gerçekleştirilen doğrulayıcı ve açımlayıcı faktör analizi sonuçları Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin tek faktörlü yapısının yeterli uyum değerlerine sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca beklenildiği gibi, Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği, ergenlerde risk alma davranışı, olumlu sosyal ve saldırgan davranış ve ergen prososyalliği ile pozitif yönde anlamlı ilişki göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .74 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak araştırma bulguları ölçeğin, ergenlerin pozitif risk alma davranış düzeylerini değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu desteklemektedir.

Anahtar Sözcükler: Risk alma, pozitif risk alma, ergenlik, davranış gelişimi, ölçek uyarlama, geçerlik, güvenirlik

ABSTRACT

ADAPTATION OF THE POSITIVE RISK-TAKING SCALE IN ADOLESCENTS TO TURKİSH: A STUDY OF LİNGUİSTİC EQUİVALENCE, VALİDİTY, AND RELİABİLİTY

Hatice Baysal
Master Thesis
Department of Psychology
Psychology (Option: Development Psychology) Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Seval Erden Çınar
Maltepe University Graduate School, 2022

This research was carried out to adapt the Positive Risk-Taking Behavior Scale for Adolescents developed by Duell (2018) into Turkish. In addition, the relationship of some demographic variables (age, gender, class level, perceived income level, parental education level, parental union, birth order and number of siblings) were also examined. The universe of the research consists of students studying at high school in Istanbul. The psychometric properties of the scale were tested in three different stages. The research was conducted with 30 high school students in the first stage aiming to test the linguistic equivalence of the measurement tool, 229 in the second stage aiming to test the criterion validity of the measurement tool, and 359 high school students in the third stage aiming to test the reliability and relations of the measurement tool with other constructs. The features of the measurement tool were examined with linguistic equivalence, validity (construct, criterion) and Cronbach Alpha reliability test methods. Adolescent Positive Risk Taking Scale, Adolescent Risk Taking Scale, Positive Social and Aggressive Behavior Scale and Adolescent Prosociality Scale were applied to the participants for the validity tests of the scale. The results of confirmatory and exploratory factor analysis performed for construct validity showed that the single-factor structure of the Adolescent Positive Risk Taking Scale had sufficient concordance values. Also, as expected, the Adolescent Positive Risk-Taking Scale shows a significant positive correlation with risk-taking behavior, prosocial and aggressive behavior, and adolescent prosociality in adolescents. The Cronbach Alpha reliability coefficient of the scale was calculated as 74. As a result, research findings support that the scale is a valid and reliable measurement tool that can be used to evaluate the positive risk-taking behavior levels of adolescents.

Keywords: Risk taking, positive risk taking, adolescence, behavioral development, scale adaptation, validity, reliability.

ÖZGEÇMİŞ

Hatice BAYSAL

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Yüksek Lisans	2022	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
Lisans	2017	Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Lise	2013	Burdur Bucak Mehmet Cadıl Anadolu Öğretmen Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2020-2022	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (Özel Dudullu İsabet Okulları)
2018-2020	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (Özel Acıbadem Okulları)
2017-2018	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (Özel Boğazhisar Eğitim Kurumu)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **i**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **ii**

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖZ ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖZGEÇMİŞ ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

EKLER LİSTESİ ..... **xiii**

BÖLÜM I: GİRİŞ **1**

1.1. Problem 1

1.2. Amaç 5

1.3. Önem 5

1.4. Varsayımlar 5

1.5. Sınırlılıklar 6

1.6. Tanımlar 6

BÖLÜM II: ALAN YAZIN **7**

2.1. Ergenlik Döneminde Gelişim 7

2.1.1. Bedensel Gelişim 7

2.1.2. Bilişsel Gelişim 9

2.1.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim 11

2.1.4. Ahlaki Gelişim 12

2.2. Ergenlik Dönemi ile İlgili Kuramsal Görüşler 13

2.2.1. Yineleme Kuramı 13

2.2.2. Psikoanalitik Kuram 13

2.2.3. Psikososyal Kuram 14
2.2.4. Bilişsel Gelişim Kuramı 14
2.2.5. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar 14
2.2.6. Ekolojik Kuram 15
2.3. Risk Alma Davranışına Kuramsal Bakış ve Yapılan Araştırmalar ... 16
2.3.1. Risk Alma Davranışı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar 17
2.4. Ergenlikte Risk Alma Davranışı ile İlgili Faktörler 23
2.4.1. Biyolojik Faktörler 23
2.4.2. Kişisel Faktörler 25
2.4.3. Sosyokültürel Faktörler 26
2.5. Pozitif Risk Alma Davranışı ile İlgili Yapılan Araştırmalar 29
BÖLÜM III: YÖNTEM 32
3.1. Araştırma Modeli 32
3.2. Evren ve Örneklem 32
3.3. Veri Toplama Araçları 32
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu 32
3.3.2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği 33
3.3.3. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği 33
3.3.4. Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği 34
3.3.5. Ergen Prososyallik Ölçeği 35
3.4. Verilerin Toplanması 35
3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 36
BÖLÜM IV: BULGULAR 37
4.1. Grubun Demografik Yapısına İlişkin Değerler 37
4.2. Dilsel Eşdeğerlik Çalışması 39
4.2.1. Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Bulgular 40
4.3. Geçerlik Analizleri 42
4.3.1. Yapı Geçerliği 42
4.3.2. Açımlayıcı Faktör Analizi 42
4.3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi 46
4.3.4. Ölçüt Geçerliği 47

4.4. Güvenirlik Analizleri 50
4.4.1. Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İç Tutarlılık (Cronbach alpha) Analizi Bulguları 51
4.5. Demografik Değişkenlere Göre Pozitif Risk Alma Davranışının İncelenmesi 51
BÖLÜM V: SONUÇ 60
5.1. Yargı 60
5.2. Tartışma 62
5.2.1. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Dilsel Eşdeğerlik Sonuçları 62
5.2.2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Yapı Geçerliği Sonuçları 63
5.2.3. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Ölçüt Geçerliği Sonuçları ... 64
5.2.4. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Güvenirlik Sonuçları 68
5.2.5. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Demografik Değişken Sonuçları 68
5.3. Öneriler 70
EKLER 73
KAYNAKÇA 79

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. *Katılımcıların Demografik Özellikleri* 37

Tablo 2. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarına Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri* 38

Tablo 3. *Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Betimsel İstatistikler ve Pearson Korelasyon Katsayıları* 40

Tablo 4. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları Sonuçları* 41

Tablo 5. *Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce-Türkçe Puanları Arasında Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları* 41

Tablo 6. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Açıklanan Varyans Değeri Sonuçları* 43

Tablo 7. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği Sonuçları* 44

Tablo 8. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Maddelerinin Faktör Yükleri* 44

Tablo 9. *Pozitif Risk Alma Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları* 47

Tablo 10. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler* 48

Tablo 11. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler* 49

Tablo 12. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Ergen Prososyallik Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler* 49

Tablo 13. *Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları* 51

Tablo 14. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları* 52

Tablo 15. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Yaş Düzeyine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları* 52

Tablo 16. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları* 54

Tablo 17. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları* 54

Tablo 18. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları* 55

Tablo 19. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları* 56

Tablo 20. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Doğum Sırası Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları* 56

Tablo 21. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları* 57

Tablo 22. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları* 58

Tablo 23. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları* 58

EKLER LİSTESİ

EK 1. Demografik Bilgi Formu 57
EK 2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği 83
EK 3. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği 84
EK 4. Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği 85
EK 5. Ergen Prososyallik Ölçeği 86
EK 6. Bilgilendirilmiş Onam Formu 87

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

Ergenlik; çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında kalan, bireyin fiziksel, bilişsel, sosyal açıdan değişime uğrayarak olgunlaşması sürecidir (Steinberg, 2008). Bu dönemde ergenlerin hormon seviyelerinde, bedensel gelişiminde birtakım değişiklikler görüldüğü gibi beyin yapısı ve işlevlerinde de bir dizi değişiklikler görülmektedir (Blakemore, Burnett ve Dahl 2010). Yapılan çalışmalar beyin gelişiminin çocuklukta tamamlanmadığını, ergenlikte de devam ettiğini göstermektedir (Santrock, 2016). Ergenlik evresi boyunca meydana gelen bu değişim ergenlerin davranışlarına da yansır (Geldard ve Geldard, 2013). Örneğin soyut düşünme becerisinin gelişiminin etkisi, problem çözme yeteneğine yansır. Bir davranışın sonucunda karşılaşılabilecek olası bir dizi sonucu düşünebilir (Geldard ve Geldard, 2013). Risk alma davranışı da ergenlerde yetişkinlere göre daha fazla görülmektedir (Gardner ve Steinberg, 2005). Bununla birlikte risk alma davranışında çocukluktan ergenliğe doğru bir artış, ergenlikte zirveye ulaşma ve ergenlikten yetişkinliğin ilk evrelerine doğru bir azalış olduğu belirtilmektedir (Steinberg, 2013).

Risk alma kavramı literatürde 3 bileşenle açıklanmaktadır. İlki ödül ve maliyet durumu, ikincisi sonuçların gerçekleşme olasılığı ve sonuncusu ise sonuçlar hakkındaki belirsizliktir. Ergenlik döneminde dopaminerjik sistemdeki değişimler risk alma davranışının çocukluk dönemine kıyasla artışıyla ilişkilendirilmektedir (Chambers, Taylor ve Potenza, 2003). Burada söz konusu olan durum sansasyon arayışındaki artıştır. Oksitosin reseptörlerinin artışı ile ergen sosyo-duygusal açıdan gelişim gösterir. Sosyal yargının, sosyal muhakemenin ve sosyal bilgi işlemenin olduğu bir dönemdir. Ergenin ödül motivasyonu bu gelişime yön verir (Steinberg, 2008). Bu da ödül almak için daha fazla riskli davranış göstermesi demektir. Burada sözü edilen ödül sadece somut şeyler değildir. Akranları tarafından takdir görmek, statü ve benlik saygısının artması da bir ödüldür. Gonadal hormonların etkisiyle de sansasyon arayışında görülen artış da kritik bir öneme sahiptir (Blakemore, Burnett ve Dahl, 2010). Bu yüzden çocukluktan ergenliğe

geçiş döneminde, ergenlerin akranlarının da etkisiyle sosyo-duygusal ödül arayışına girerek risk alma davranışı artmaktadır (Gardner ve Steinberg, 2005). Steinberg (2008) risk alma davranışını oksitosin miktarındaki artışın değil akran grupları arasında etkileşime dayalı olarak teşvik edilmenin arttırdığını söylemektedir. Otomobil kazalarıyla ilgili yapılan araştırmalarda ergen şoförlerin yanında bir akranının bulunmasının kaza oranını arttırdığı saptanmıştır (Simons-Morton, Lerner ve Singer, 2005). Steinberg ve Gardner (2005) ergenlik döneminde akranların riskli davranışlara etkisini araştırdıkları bir çalışmada ergen (ortalama yaş 14), genç (ortalama yaş 20) ve yetişkinleri (ortalama yaş 34) bilgisayar ortamında bir deneye alır. Deneyde şoför olarak belirlenen kişinin sarı ışıkta kavşakta durup durmayacağına karar vermesi beklenir. Bazı katılımcılar tek başına, bazı katılımcılar iki arkadaşıyla çalışmaya katılır. Deney sonucunda deney grubunda yalnız olanlar yaş grubuna göre kıyaslandığında nispeten karşılaştırma yapılabilirken; akranlarıyla katılanlar arasında farklılıklar görülmektedir. Ergen grubundaki deneklerin genç grubundakilere göre; genç grubundaki deneklerin yetişkin grubuna göre daha fazla risk aldığı gözlenmiştir (Gardner, 2005; Steinberg, 2008). Bu konuyla ilgili görüş ise akranların ödül işleme merkezindeki aynı nöral bölgeyi etkinleştirdiği ve duyum arayışına ittiğidir (Steinberg, 2008). Ergenin benlik algısıyla ilgili beyin bölgesi olan prefrontal korteks ile güdülerin davranışa dönüştüğü beyin bölgesi ilişki içindedir (Eagleman, 2015). Başka bir deyişle akranların varlığı sosyo-duygusal bölgeyi aktifleştirmekte ve risk alma davranışı artmaktadır.

Ergenlik döneminde hormonal değişim ve beyin gelişimiyle birlikte fizyolojik olarak görülen davranışsal aktivasyon sistemi, risk alma, heyecan arama gibi bireyin kişilik boyutlarıyla ilişkilendirilmiştir (Gray,1990). Heyecan arama, yoğun duygularla yeni deneyimler yaşamak için risk almaya istekli olma ya da risk alma davranışı sergileme olarak tanımlanmaktadır (Zuckerman, 1990). Gray'e göre Davranışsal aktivasyon ve davranışsal inhibisyon sistemleri davranışlar üzerinde belirleyicidir. Davranışsal inhibisyon sistemi, acı verici ya da cezaya sebep olacak davranışları engelleyici olumsuz duyguların oluşmasında bir görevde olurken davranışsal aktivasyon ödüle duyarlı olup, ödüle ulaşmak için bireyin amaca yönelik davranışlarını gerçekleştirmesinde olumlu duygularının oluşmasında görevlidir. Depresyon tanısı konulan hastaların davranışsal aktivasyonlarının düşük olduğuna ulaşılırken (Pinto-Meza ve diğ., 2006), madde

bağımlısı olan kişilerin davranışsal aktivasyonlarının yüksek olduğuna ulaşılmıştır (Simons, Dvorak ve Batien, 2008).

Piaget'in kuramı incelendiğinde somut işlemlerden soyut işlemler dönemine doğru geçildikçe hipotetik düşünme becerileri, değişkenleri yeniden düzenleme, değişkenler ve sonuçlar hakkında kombinasyonları hesaplama, olasılıkları düşünme gibi mantıksal düşünme becerileri gelişmektedir (Lawson, 2006; akt. Yüzüak, 2012). Bu sayede ergen davranışı gerçekleştirmeden önce bu davranışın olası değişkenlerini öngörebilmekte, olası sonuçlarını düşünebilmekte, hangi davranışı gerçekleştirirse hangi sonuca gideceğini hesaplayabilmekte ve buna yönelik karar alabilmektedir. Kısacası riskin kazanç-maliyet durumunu hesaplayarak ve davranışın toplumsal açıdan kabul edilebilirliğini göz önünde bulundurarak davranışa karar verebilmektedir.

Albert ve Steinberg (2011) ergenlikte fayda algısının riskli davranışlar üzerinde etkili olduğunu söylemektedir. Ergenlerin karar alırken rasyonel olarak fayda ve zarar değerlendirmesi yaparak, düşük risk gördükleri durumlarda davranışı gerçekleştirme ihtimalinin arttığı düşünülmektedir. Yapılan çalışmalarda risk algısı ve davranış arasında negatif bir ilişki beklenirken aksi sonuçlara ulaşılmaktadır (Benthin, Slovic ve Severson, 1992). Loewenstein ve arkadaşları (2001), bireyin bilişsel değerlendirme yaparken istenilen duygusal sonuca ulaşmak için alternatif davranışlar geliştirebileceğini söylemektedir. Ergenin araba kullanması gerektiği için alkol kullanmazken akran grubu içerisinde dışlanmamak için alkol kullanması kendisini ortamda iyi hissetmesine katkı sağlayacaktır.

Risk alma davranışındaki bu yönelim görüldüğü gibi olumsuz (örneğin yasadışı suçlar) ya da pozitif (örneğin ilgili olduğun bir yarışmaya katılma) olabilmektedir (Duell, 2018). Bu çerçevede olumsuz riskler daha çok sağlığı tehlikeye atan ve yasa dışı davranışlar olurken pozitif riskler toplum tarafından kabul edilebilir, ergenlerin refahına hizmet eden maliyeti daha düşük riskli davranışlardır.

Pozitif risk almayı olumsuz risk almadan ayıran şeyler daha çok kazancın yüksek olması, düşük maliyet, maliyet ile kazanç arasındaki farkın yüksek olması ve toplumsal açıdan kabul edilebilir davranışlar olmasıdır (Duell, 2018). Bir ergen basketbol seçmelerine katılarak çeşitli açıdan faydalar sağlayabilir. Belki en iyi oyuncu olmayabilir fakat bir spor takımının içinde yer alarak yeni bir akran grubuna dahil olma, kendine yeni

pozitif hedefler belirleme, bulunduğu okula getirdiği prestij ile öğretmenlerinin ve ebeveynlerinin takdirini kazanma fırsatı bulabilir. Bu durum da ergenin sosyal kabul edilebilirliğini arttıracaktır. Ergen seçmelerde elenirse üzüntü, utanç gibi duygular da yaşayabilir. Baktığımız zaman bu kendisine fiziksel olarak zarar vermesinden (madde kullanımının sonuçları gibi) daha hafif bir risktir. Basketbol seçmelerine katılarak risk alan ergen sonucun olumlu mu olumsuz mu olacağını bilmemesine rağmen karar verirken faydalarını maliyetinden daha fazla görmektedir. İçinde bulunulan toplum normlarına göre de ergen bu riski göze alarak cesur davranmış olur. Aynı zamanda seçmeleri kaybedince içinde bulunduğu duygularla başa çıkma deneyimi de elde etmiş olur. Bu da kimlik gelişimine katkıda bulunur (Do ve diğ., 2016). Alanyazında bu konuda çok az çalışmaya rastlanmaktadır. Duell (2018), ergenlerde pozitif risk almaya yönelik geliştirdiği ölçekten elde ettiği sonuçlarda; pozitif risk almanın okul performansını arttırdığını belirtmektedir.

Risk alma davranışının bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucuna göre cinsiyet açısından olumlu ve olumsuz risk alma sonuçları değişiklik göstermektedir. Olumlu risk alma davranışı kız ergenlerde erkek ergenlere göre daha fazla görülürken (Steinberg, 2018); olumsuz risk alma davranışı erkek ergenlerde kız ergenlerden daha fazla görülmektedir (Yılmaz, 2000). Yaş değişkenine göre ayrımın daha çok çocukluktan ergenliğe ve ergenlikten yetişkinliğe doğru gittikçe farklılaştığı görülmektedir. Pozitif risk alma davranışı ergenlikten yetişkinliğe doğru gittikçe artarken (Fryt ve diğ., 2021), olumsuz risk alma davranışının ergenlikten yetişkinliğe doğru gittikçe azaldığı görülmektedir (Steinberg, 2013). Yılmaz (2000), anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça, daha az çocuk sahibi olduğunu ve çocuğunu daha hoşgörülü yetiştirdiğini bu yüzden de çocukların daha fazla riskli davranışlar sergilediğini ifade etmiştir.

Yurtdışında pozitif risk alma davranışı ile ilgili birçok ölçek geliştirilmiştir (Hansen ve Breivik, 2001; Fischer ve Smith, 2004) ve bunlardan herhangi biri bugüne kadar dilimize uyarlanmamıştır. Pozitif risk almanın bilim dünyasında görece yeni bir konu olması ve kuramsal açıdan hala tam olarak açıklanmamış olması sebebiyle yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Duell ve Steinberg, 2018).

1.2. Amaç

Bu çalışmada Duell (2018) tarafından geliştirilen Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeğinin uyarlanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği dilsel eşdeğerliğe sahip midir?
2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği geçerli midir?
3. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği güvenilir midir?
4. Envanterden alınan puanlar, araştırmanın demografik değişkenlerine (cinsiyet, yaş, algılanan gelir düzeyi, anne/babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası) göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Önem

Ergenlik döneminde risk alma davranışı incelendiğinde alan yazında daha çok akademik, girişimcilik ve olumsuz risk alma davranışlarını içeren çalışmalara ulaşılmaktadır. Ergenlik dönemindeki riskli davranışların sadece olumsuz olmadığı bilinmektedir. Ergenlik dönemindeki bireyin cevabın doğruluğundan emin olmadığın halde parmak kaldırıp soruyu cevaplamak istemesi, seçileceğinden emin olmadığı halde bir takımın seçmelerine katılması, arkadaş grubunda dışlanma ihtimali karşı farklı olan fikrini söylemesi pozitif risk alma davranışlarına örnek gösterilebilir. Pozitif risk alma davranışı ile ilgili ise literatürde sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir, özellikle Türkiye'de bu alanda yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ergenlerin ve çevresindeki kişilerin refahına katkı sağlamak açısından pozitif risk alma alanında araştırmalar yapmak ve bu davranışa teşvik etmek önemlidir. Pozitif riskler, madde kullanımı, silahlı saldırı gibi sağlığa zarar verici olan davranışların azalmasına ve okullarda sosyalleşme ile birlikte akademik becerilerin de gelişmesine katkı sağlayabilir. Risk arayışı içerisinde olan ergeni olumlu fayda gözetecek şekilde pozitif risk arayışına yönlendirmenin öneminden dolayı Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasının önemli olduğu ve alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

- Araştırma örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

- Araştırma örnekleminin ölçme aracına samimiyetle cevap verdiği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

- Bu araştırmadan elde edilecek bulgular 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılı ile sınırlıdır.
- Bu araştırmanın evreni İstanbul'da Lise eğitimi devam eden 13-19 yaş arasındaki ergenlerle sınırlıdır.
- Araştırmadan elde edilecek bulgular, katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.
- Araştırmada ölçülmek istenen nitelikler, ölçme aracının ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- Bu araştırma, insanların sosyal yaşamını belirgin şekilde kısıtlayan Covid 19 Pandemi koşullarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, sosyal yaşamdaki kısıtlanmalardan etkilenen 19 yaş ve altı bireylerden toplanmış ve sonuçlar bu açıdan değerlendirilmiştir.

1.6. Tanımlar

Risk Alma: Olası olumsuz sonuçları olan davranışların birtakım olumlu sonuçlar ile dengelenmesiyle oluşan davranışlardır (Moore ve Gullone, 1996).

Pozitif Risk Alma: Genellikle yasal olan, toplumsal olarak kabul edilebilir, bireyin akademik, duygusal ve sosyal yaşamında refahını destekleyen davranışlardır (Hansen ve Breivik, 2001).

Ergenlik: Bireylerin yaşam boyu gelişimi içerisinde çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan, fiziksel, sosyal ve bilişsel değişimlerin yaşandığı, bu değişimlerin davranışlarına yansıdığı, aynı zamanda kimlik arayışı içerisinde oldukları bir dönemdir (Steinberg, 2017).

BÖLÜM II: ALAN YAZIN

2.1. Ergenlik Döneminde Gelişim

Ergenlik bireyin yaşamında önemli bir kısmı kapsayan, fiziksel ve psikososyal birtakım değişimlerin yaşandığı bir süreçtir (Siegel, 2020). Ergenlik dönemi gelişimsel açıdan incelendiğinde bedensel, biyolojik, bilişsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişim alanlarıyla ele alınmaktadır (Geldard ve Geldard, 2013).

2.1.1. Bedensel Gelişim

Hormonal ve fiziksel değişimleri içerdiği için fiziksel olgunlaşma dönemi olarak ifade edilen puberte ergenliğin bir ön koşuludur (Santrock, 2017). Bu dönemde belirli bir düzen içinde birtakım nöroendokrin değişiklikler görülür (Dorn ve Biro, 2011). Endokrin sistem içerisinde yer alan hipotalamus hormonların vücutta salgılanma düzenini sağlamak için hipofiz beziyle etkileşim halinde çalışır. Hipofiz bezi ise hem büyüme hormonlarını üretir hem de diğer bezleri uyaran hormonları üretir. Endokrin bezlerinden salgılanan kan dolaşımıyla taşınan cinsiyet hormonları salgılanım açısından kadın ve erkeklerde farklılık gösterir. Erkeklerde androjenler fazla salgılanırken kadınlarda östrojenler erkeklere oranla daha fazla salgılanır (Santrock, 2017). Erkeklerde testosteron; kızlarda östradiol artışıyla bedensel büyüme meydana gelir. Bedensel gelişim fiziksel görünüşün kısa sürede ani değişimiyle belirgin olarak fark edilir. Boy ve kilodaki artış büyüme hormonu, tiroid hormonları ve androjenlerin salınımıyla hız kazanır. Gelişim dönemlerine bakıldığında 2 yaş dönemindeki boy artış hızıyla aynı orana sahiptir. Bu atılım kızlarda erkeklerden yaklaşık 2 yıl önce başlar. Kas ve yağ oranındaki artış kilo artışına sebep olur. Yetişkinlikte ulaşılacak kilonun yarısı bu dönemde alınır. Bazal Metabolizma hızı düşer, bu yüzden kilo artışı normaldir (Steinberg, 2017). Bedende meydana gelen uzama belirli bir düzeni takip eder. Önce baş, eller ve ayaklar; daha sonra kollar ve bacaklar uzar, omuz ve gövde bu sırayı takip eder (Tanner, 1971). Kemikler eskisine oranla daha serttir (Steinberg 2017), bu yüzden esnekliğini kaybeden kemik daha kolay kırılabilir hale gelir. Genital organlarda büyüme ve kıllanmalar görülür. Kalıtım ve çevrenin etkisiyle pubertenin yaşanma süresi değişiklik gösterse de ortalama 9 ile 16 yaşları arasında görülür (Santrock, 2017). Çevre etkisi üzerine yapılan araştırmalara göre kültürel değişiklikler ve erken deneyimler süreci etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşayan

ergenler, kırsal alanda yaşayan ergenlere göre; gelişmekte olan ülkeden gelişmiş ülkelere evlatlık verilen çocuklar, gelişmekte olan ülkede yaşayan çocuklara göre (Teilmann ve diğ., 2002), daha erken puberteye girerler. Bununla birlikte erken deneyimlenen ebeveyn yokluğu, şiddet görme, istismar, madde kullanımı, düşük ekonomik gelir de puberte başlangıcını hızlandırır (Arim ve diğ., 2011). Yapılan bir araştırmaya göre çocukluk döneminde annesi tarafından şiddet görenlerle erken olgunlaşma ve ergenlikte risk alma davranışının ilişkili olduğu bulunmuştur (Peck ve diğ., 2011).

2.1.1.1. Beden İmajı

Ergenlik döneminde bireyin beden imajında değişimler olur, Çekicilik, cinsiyet rolleri, denge ile ilişkili olan beden imajı bireyin bedensel yapısında ve duyumlarında meydana gelen değişimle bozulur. Fiziksel gücü, çekiciliği, cinsel olgunluğu akranları tarafından değerlendirilen bir kriter haline gelir. Orta ergenlikte bedensel değişimin daha yoğun olması sebebiyle ergenin benlik algısının düştüğü ve depresif duygular yaşadığı görülür (Çelen, 2007).

Bireyin benlik saygısı özyeterlik ve özdeğer duygusu ile oluşur. Özyeterlik ve özdeğer duygularıyla oluşturulan benlik saygısı ergenin dış dünyaya bakışını ve davranışlarını belirler. Bu durumda beden imajı olumsuz olan bireylerin benlik saygısının da düşmesi muhtemeldir. Çalışmalarda (Şahin ve Oktan, 2010) beden imajı olumsuz olan kız ergenlerin anoreksiya nevroza belirtileri gösterdikleri yönünde bulgular elde edilmiştir.

2.1.1.2. Cinsel Olgunlaşma

Cinsiyet hormonlarının salgılanması ile ergenlerde ikinci cinsiyet gelişimi başlar. Gelişim erkeklerde ve kızlarda farklılık gösterir. Erkeklerde erbezinin büyümesiyle kıllanmalar başlar. Bedensel olarak devam eden büyüme peniste de görülür. Bu evreleri sesteki değişimler, yüz ve koltuk altı kılları, yağ ve ter bezleri takip eder (Steinberg, 2017). Kızlarda ise memelerin büyümesiyle birlikte kıllanmalar başlar. Bedenin büyümesiyle yumurtalıklar olgunlaşır ve menarş görülür. Bu sırayı koltuk altı kılları ve yağ ve ter üreme bezlerindeki büyüme takip eder.

Cinsiyet hormonlarının gelişimiyle, kız ve erkeklerde, cinsel dürtülerin, arzu ve isteklerin artışı görülür. Ergen bu isteğini hayal dünyası ya da mastürbasyon aracıyla

yönetmeye çalışır. Cinsel kimlik gelişimiyle birlikte cinsel yönelimini de belirler. Erken ergenlik evresinden geç ergenlik evresine doğru ilerledikçe cinsel ilişki kurmaya hazır hale gelir. Bu evrede cinselliğini ebeveynlerinin cinselliğinden ayıramayan ergenlerin sağlıklı cinsel ilişki içerisinde bulunmaları zorlaşır (Geldard ve Geldard, 2013).

2.1.2. Bilişsel Gelişim

Ergenlik dönemi boyunca beyin yapısı ve işlevlerinde görülen değişim çocukluk döneminden çok daha hızlı ve fazladır (Blakemore, Burnett ve Dahl 2010). Beyindeki bu gelişim ve değişim ergenin kendisini, ailesini, akranlarını ve bunların ötesinde dünyayı algılama biçimi üzerinde etkilidir. Ergenlik döneminde dendritik aşırı büyüme ve sinapsların fazla üretiminden dolayı beyinde gri ve beyaz madde miktarında değişimler görülmektedir (Andersen ve Teicher, 2004). Bu gri madde miktarındaki değişim ters U şeklindedir. Çocukluktan ergenliğe doğru gittikçe artmakta, ergenlikte zirveye ulaşmakta ve yetişkinliğe doğru azalmaktadır. Bununla birlikte beyaz madde miktarında artış görülmektedir (Blakemore, Burnett ve Dahl 2010). Araştırmalar sinaptik bağlantıların arttığını, kullanılan bağların güçlendiğini ve kullanılmayan bağların budama adı altında yok olduğunu söyler (Santrock, 2012). Yapılan çalışmalar ergenlikteki beyin gelişiminde hormon gelişiminin de etkisi olduğunu belirtmektedir (Cahill, 2006). Beyinde yeniden bir yapılanmanın ve hormonların plastisite periyodunu tetiklediği iddia edilmiştir (Sisk ve Foster, 2004). Gonadal steroid hormonları fiziksel büyümeyle birlikte beyin yapısını ve davranışları da etkilemektedir (Schulz ve diğ., 2009). Hayvanlarla yapılan çalışmalarda 3 ana etkiden söz edilmektedir. Bunlardan ilki hipotalamus'un üreme davranışına etkisidir (Blakemore, Burnett ve Dahl, 2010). İkincisi duygusal ilişkileri etkileyecek olan amigdala ve hipokampüs bölgelerinin yeniden düzenlenmesidir (Sisk ve Foster, 2004). Son olarak prefrontal korteksle birlikte ödül beklentisi motivasyonel etki oluşturur (Blakemore, Burnett ve Dahl, 2010).

Bilim insanlarının FMRI (Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme) bulgularına göre ergenlikte beyinde meydana gelen değişiklikler daha çok korpus kallosum, prefrontal korteks ve amigdala üzerinde gerçekleşmektedir (Santrock, 2012). Sağ ve sol hemisferi birbirine bağlayan lif demetlerinden oluşan korpus kallosum önemli bir beyin yapısıdır. Korpus kallosum bireyin bilgi işlemesine yardımcı olur. Prefrontal korteks daha çok akıl yürütme, karar verme öz yönetim ile ilgili alandır. Bu ön lobun

gelişimi yetişkinliğe kadar devam etmektedir. Amigdala ise öfke gibi duyguların yönetiminin gelişiminde rol oynayan limbik sistem parçası prefrontal korteksten daha önce olgunlaşır (Santrock, 2016). Nelson (2003) prefrontal korteksin güçlü duygular içinde olan ergeni yavaşlatmakta yeterli güce sahip olmadığını söylemiştir (akt. Santrock, 2016).

Bu bağlamda değerlendirdiğimizde ergenlik döneminde davranışsal anlamda görülen bazı değişimleri hormonal olgunlaşma ve beyin gelişimiyle açıklamak mümkündür. Örneğin risk alma davranışının ergenlerde yetişkinlere göre daha fazla görüldüğü kanıtlanmıştır (Gardner ve Steinberg, 2005). Sosyal bilimciler ise ergenlik döneminde suç işleme, saldırganlık ve buna benzer davranış sorunlarını içeren yasal suçların arttığını söylemiştir (Steinberg, 2017).

2.1.2.1. Yürütücü İşlevler

Bilişsel kontrol, karar verme, akıl yürütme, eleştirel düşünme gibi üst düzey bilişsel süreçleri kapsayan yürütücü işlevler (Santrock, 2017) ergenlik dönemi itibariyle daha da güçlü hale gelir (Kuhn, 2009). Ergenin bir durumu analiz ederken ve karar verirken çocukluk dönemine göre daha kapsamlı değerlendirdiği görülür. Dikkatin kontrol edilmesini ve aykırı düşüncelerin azaltılmasını kapsayan bilişsel kontrol ergenlik döneminde öğrenme süreçleri için kritik öneme sahiptir (Bjorklund, 2012; akt. Santrock, 2017). Ergenin zihninde uçuşan düşünceler, dışardan gelen uyaranlar (ders çalışırken gelen mesaj sesi, görev başındayken gelen arkadaş daveti), ergenin kendine yönelttiği düşünceleri dikkat dağıtıcıdır ve odaklanmayı engeller (Gillig ve Sanders, 2011).

Ergenlik döneminde çocukluk dönemine kıyasla bir durum karşısında karar alırken ergenlerin alternatif seçenekler ürettiği, olası sonuçlar hakkında düşündüğü ve var olan kaynaklarını değerlendirdiği görülür. Duygu durumu sakin olan bireyler daha iyi kararlar alırlar (Santrock, 2017). Ergenlik döneminde yaşanan duygusal gerginlik ise iyi kararlar almanın önüne geçebilir. Karar verme sürecinde sosyal ortamlar da etkili olur. Yapılan araştırmalara göre riskli karar alan akranıyla birlikte olan ergenin de riskli karar alma ihtimali artar (Steinberg, 2008).

2.1.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim

Ergenlik döneminde hormonal değişim ve beyin gelişimiyle oluşan farklılıklarla birlikte yeni dürtülerin ve ödül arayışlarının aktive olduğu, artan öz farkındalık ve sosyal kaygılar da dahil çok çeşitli sosyal ve duygusal değişimin yaşandığı ve davranışların bu doğrultuda belirginleştiği bir dönemdir. Ergen heyecan arayışındaki artışla birlikte heyecan verici deneyimler yaşamaya yönelir. Aynı zamanda akranlarıyla temasta olmak ve bir grubun üyesi olarak hareket etmek için içten gelen bir dürtüyle hareket eder (Dahl, 2009). Bu değişimler ergenin yeni sosyal deneyimler yaşamasına, yetişkin rollerine ilişkin bilgi ve beceri geliştirmesine, aile ilişkilerinde bireyselleşerek bir kimlik oluşturmasına katkı sağlar (Steinberg ve Morris, 2001). Ergenlik aynı zamanda fiziksel değişimin yaşandığı, akademik baskıların, akran rekabetinin ve anlık tatmin arzularının arttığı ve bilişsel kapasite ve yürütücü işlev kapasitesindeki artış (Luna, Padmanabhan ve O'Hearn, 2010) aracılığıyla bu dengeyi sağlamaya çalışırken duygu ve davranış kontrolüyle ilgili sorunların yaşandığı bir dönemdir (Dahl, 2004). Yapılan araştırmalara göre bu dönemde riskli olarak görülen davranışlar (kaza, intihar, yaralama, alkol ve madde kullanımı, gebelik) diğer gelişim dönemlerine oranla artmaktadır (Arabacı, 2017). Bu sağlık sorunları heterojen görünse de sonuçlar duygu ve davranış kontrolündeki zorluğu yansıtmaktadır. Ergen hormonlar ve beyin yapılanmasındaki değişimle ödül arayışlarının artmasıyla statü elde etmek, romantik ilişki kurduğu arkadaşını etkilemek, bir gruba dahil olmak ya da dikkatleri üzerine çekmek için bu doğrultuda davranışına karar verir. Karar verme süreci ergenin kimlik gelişimi, sosyal bilgi ve becerilerinin gelişimi ve sosyal çevrenin öğrenilmesi ve keşfedilmesine katkı sağlarken akran ve romantik ilişkilerde kısa süreli heyecan arayışı olumsuz sonuçlar oluşturabilecek riskli davranışlara sebep olabilir.

Ergenin içinde bulunduğu fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimi gereği aile ilişkilerinde birtakım değişiklikler mevcuttur. Ergenlerin bu süreçte ailelerine daha az zaman ayırmaya başladığı görülmektedir (Steinberg, 2017). Geçirilen zaman azalsa da yapılan araştırmalar ergen ve aile ilişkilerindeki fırtına ve stres haline karşın duygusal uzaklığın az olduğunu ortaya koymaktadır (Collins ve Laursen, 2013). Ergenlerin çoğunluğu kendilerini anne ve babalarına yakın hisseder, ebeveynlerinin inanç ve değerlerine saygı duyar, ebeveynlerinin onları sevdiğini bilirler (Steinberg, 2001). Araştırmaların çoğunluğu çocukluk döneminde sorunlu ilişkiler yaşandığında sıklıkla

ergenlik döneminde de sorunlu ilişkiler yaşandığını göstermektedir (Steinberg, 2017). Smetana (2000), ergen ve ebeveyni arasında yaşanan çatışmaların daha çok konuya karşı bakış açılarından kaynaklı olduğunu söylemiştir. Ergen ve ebeveynin tartışmalarını kameraya kaydedip analiz ettiği bir çalışmada ebeveynlerin konuya bakışının gelenek ve alışkanlıklar ile ilgili olduğunu gözlemlemiştir. Geç saatte eve gitme durumuna ebeveyn toplum tarafından hoş karışlanmayacağını söylerken ergen özerklik olarak nitelendirebilir. Ergenlerin ahlaki ya da güvenlik gerektiren kurallara daha uyumlu olduğu kişisel kuralları ise otorite baskısı bakış açısıyla değerlendirdiği ve uyum sağlamakta zorlandığı görülmüştür (Smetana ve Daddis, 2002).

2.1.4. Ahlaki Gelişim

Ergenlik döneminde beyinde meydana gelen değişim düşünme sistemini de değiştirmektedir. Ergenin soyut düşünme, mantıksal çıkarımlarda bulunma, durumları analiz etme, problem çözme ve karar verme gibi bilişsel beceri alanlarında yaşadığı değişim ahlaki gelişimine de yansır (Sayar, 2022). Ahlaki olgunluk, ergenin risk alma davranışı üzerinde etkilidir (Gibbs, 2020).

Piaget gibi Kolhberg'de ahlaki gelişimi zihinsel gelişimle ilişkilendirmiştir. Kohlberg'in geliştirdiği ahlaki gelişim kuramı her biri 2 evreden oluşan 3 dönem izler. Gelenek öncesi dönem birinci evre bireyler toplumun beklentisine göre hareket eder. Gelenek öncesi dönem ikinci evrede bireyler yetişkinlerin hata yapabileceğini kabul ederler. Bu dönem daha çok ergenlik öncesi dönemi kapsar. Geleneksel dönemde ise birey toplumun beklentilerini kendi inançları ile bir tutar. Bu dönem daha çok ergen ve yetişkinlerin içinde bulunduğu bir dönemdir. Birey, daha çok bir gruba ait olma, kişilerarası ilişki kurma eğilimindedir (Bayhan ve Işıtan, 2010). Özellikle ergenlik döneminde statü, kimlik oluşturma, aidiyet hissi oldukça önemlidir. Ergenin ahlaki gelişiminin zeminini aile oluşturur (Özyürek ve Basar, 2021). Anne babaların ergenlere yönelik tutumları, ahlaki davranışlarını etkilemektedir (Şengün, 2013). Ebeveynleriyle olumlu ilişki içerisinde olan ergenlerin daha az yalnızlık yaşadığı ve sosyal problemlerinin daha az olduğu görülmektedir. Ebeveynleriyle olumsuz ilişki içerisinde olan ergenlerin öfkesini kontrol etmekte zorlandığı ve daha çok yalnızlık yaşadığı görülmektedir (Durak Batıgün ve Say, 2015).

2.2. Ergenlik Dönemi ile İlgili Kuramsal Görüşler

2.2.1. Yineleme Kuramı

Ergenlik konusunda ilk bilimsel çalışmaları yapan ve biyososyal kuramcı olarak tanınan Standley Hall (1904)'e göre, bireylerin gelişimi insanlık tarihinin geçirdiği evrelerle paralellik göstermektedir. Hall (1904), bireyin bebeklik döneminin ilkel döneme denk geldiğini söylerken ergenlik dönemini ise uygarlığa dönüşüm olarak tanımlar. Bireyin gelişimi biyolojik faktörler, genetik faktörler, içgüdüler ve güç de olsa çevrenin etkisiyle oluşur (Özdemir ve diğ., 2012). Hall ergenliği fırtına ve stres dönemi olarak tanımlar. Ergenlik döneminde yaşanan hormonal değişimler ergenlerin anlaşılmasını karmaşıklaştırmaktadır (akt. Steinberg, 2017).

2.2.2. Psikoanalitik Kuram

Psikoanalitik kurama göre davranış yüzeysel bir eylemdir ve bireyin içsel işleyiş mekanizmasıyla analiz edilir. Gelişimde erken dönemde ebeveynlerle yaşanan olaylar davranışı şekillendirir. Psikoanalitik kuramcılar da ergenliğin çalkantılı bir dönem olduğunu vurgulamıştır. Freud, ergenlik dönemindeki hormonal değişimlerle birlikte önceki dönemde örtülü olan cinsel dürtülerin genital dönemde açığa çıktığını söyler. Ergen bu gerilimi azaltmak için çatışmaları bilinç dışına atmaya çalışır (Santrock, 2017) ve savunma mekanizmaları geliştirir. Bir dil sürçmesiyle bilinç dışında var olan şey açığa çıkabilir.

Freud kişilik yapısını açıklarken id, ego ve süperegodan bahsetmiştir. İd, bireyin içgüdülerinden oluşur. Zaman ve mekan kavramı yoktur, haz duygusuyla hareket eder. Ego bireyin gerçekçi kararlarından oluşur. Kararların doğru ya da yanlışlığını sorgulayan ahlaki kısım ise süperegodur. Ego, id ve süperego arasındaki çatışmaları çözmek için savunma mekanizmaları geliştirir. Anna Freud'a göre davranış, çocukluk döneminde dış mekanizmanın ödül ceza sistemiyle kontrol edilirken ergenlik dönemi itibariyle iç mekanizma sistemiyle kontrol edilmeye başlar. Bu kontrol süreciyle birlikte ergenin agresif davranışlarının ve duygusal tepkilerinin arttığı görülür (Kıran, 2002).

2.2.3. Psikososyal Kuram

Erikson'a göre gelişimin 8 evresi vardır ve gelişimsel değişim yaşam boyu devam eder. Her evrenin bir görevi ve çözmesi gereken bir krizi vardır. Sağlıklı bir gelişim gösterebilmek için krizin başarılı bir şekilde çözülmesi gerekir. Ergenlik de kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşasının olduğu bir dönemdir. Ergen kim olduğunu, gelecekte kim olacağını sorgular. Erikson, duygu, düşünce ve davranışı düzenleyen ego gelişimi üzerinde durmuştur (Steinberg, 2017). Bu dönemde ergen kim olduğunu, gelecekte ne yapmak istediğini, toplumun beklentilerini ve yetişkinlik rollerini kavrayacak bilişsel donanıma sahiptir.

2.2.4. Bilişsel Gelişim Kuramı

Piaget (1999), bilişsel gelişimin bir bütün olduğunu belirtmektedir (akt. Ahioğlu-Lindberg, 2011). Bütünü oluşturan süreçler fiziksel olgunlaşmayı, fiziksel ya da toplumsal deneyimi, içinde bulunduğu toplumun kural ve yasalarına ilişkin toplumsal aktarımı ve geçilen yeni evredeki bilişsel yapının yeniden dengelenmesini içerir (Ahioğlu-Lindberg, 2011).

Piaget bilişsel değişimleri incelemiştir ve gelişimin 4 aşamasında farklı bilişsel evrelerden geçildiğini, her evrenin düşünce biçimlerinin farklılaştığını belirtmiştir (Steinberg, 2017). Her dönemin düşünce ve akıl yürütme becerisini bilmek o dönemdeki bireyi anlamak için bilgi verici olacaktır. Somut düşünceden soyut düşünceye geçiş ergenlik döneminin belirtisidir. Düşünme yapısında meydana gelen değişimle ergenin soyut ve mantıksal düşünme becerisi, olasılıklar hakkında düşünme ve problem çözme becerisi gelişir. Ergenin davranışında meydana gelen değişim de bilişsel yeteneğinde gerçekleşen değişime dayandırılmaktadır (Ahioğlu-Lindberg, 2011).

2.2.5. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar

Skinner (1904), Edimsel koşullanma ile bir davranışın tekrarlanma olasılığının değişim göstereceğini söylemektedir. Ortaya çıkan bir davranış ödüllendirilirse tekrar etme olasılığı artarken, cezalandırılırsa tekrar etme olasılığı azalacaktır (akt. Engin ve ark., 2008). Örneğin bir ergen derste espri yaptığında arkadaşları gülerek onu ödüllendiriyorsa, sonraki derslerde de espri yapma olasılığı artacaktır. Skinner'a göre

ödül ve cezalar gelişimi şekillendirmektedir (akt. Arıkan, 2006). Teknoloji bağımlılığı olan bir ergenin çevresinde yapılacak değişimlerle sosyalleşmesi sağlanabilir.

Bandura sosyal öğrenme kuramında çevrenin, bilişsel faktörlerin ve davranışın karşılıklı etkileşim içinde olduğunu söyler. Bir çocuk bir ebeveyninin davranışını gözlemleyerek davranış geliştirebilir. Yani bir ergen sadece koşullanmayla değil, aynı zamanda çevresindekileri gözlemleyerek de öğrenir. Ebeveyninin öfkelendiğinde bağırdığını gören çocuk öfke anında bağırarak tepkide bulunabilir. Bandura, bu şekilde sosyal öğrenmelerle bireyler daha kalıcı duygu, düşünce ve davranış geliştirecekleri için ergen gelişiminde önemli olduğunu vurgulamıştır (Santrock, 2017).

2.2.6. Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner gelişimde 5 çevresel sistemin etkisinden söz eder. Mikrosistem, ergenin içinde bulunduğu ve yapılandırdığı bir alandır. Ergen ailesiyle, arkadaşlarıyla, okuluyla ilişkisini doğrudan şekillendirir. Mezosistem mikrosistemler arasındaki ilişkileri içermektedir. Akranlarıyla oluşturduğu yaşantı ile aile yaşantısı arasındaki ilişkidir. Ebeveynlerinden şiddet gören bir ergen akran ilişkilerinde saldırgan davranış sergileyebilir. Ekzosistem, ergenin çevresi aracılığıyla dolaylı yoldan ilişkilerini içermektedir. Stres altında çalışan bir ebeveynin iş yaşamındaki gerginliği aile ortamında yansıtmasıyla ergenin duygu ve davranışlarında değişim meydana gelebilir. Makrosistem, ergenin içinde bulunduğu kültür içindeki siyasi, sosyal, dini, ekonomik ve eğitim değerlerini içermektedir. (Bronfenbrenner, 1979; akt. Yılmaz, 2000:14-15). Erkek ergen ataerkil bir toplumda, duygusal ilişkilerinde baskın davranışlar sergileyebilir (Berber ve ark., 2021). Kronosistem, ergenin yaşamı boyunca gelişimsel, tarihi ya da çevresel geçişlerini içermektedir. Düşünce sistemindeki değişim, Sanayi devrimi, taşınma gibi geçişler ergenin davranışları üzerinde etkiye sahiptir.

Sonuç olarak; kimi kuramcı ergenliği fırtına ve stres dönemi olarak tanımlamış, kimisi biyolojik değişimin etkilerinden bahsetmiş, kimisi bilişsel gelişimin önemini vurgulamış kimisi de sosyal öğrenme ortamın üzerinde durmuştur. Ergenlik dönemi başlangıç ve bitiş açısından bireysel olarak farklılık gösterse de kuramcılar birey için böyle bir geçiş dönemi olduğunu ve bireyin davranışlarında değişimlerin meydana geldiği konusunda hem fikirdir. Tüm bu kuramsal bilgilerden yola çıkarak ergenin bu dönemde bir kimlik arayışı içinde olduğu, bireyselleşme çabası içine girdiği, düşünme yapısında

meydana gelen değişimle yeni kararlar ve sorumluluklar aldığı söylenebilir. Aldığı kararlar doğrultusunda birtakım davranışlarda bulunur ve bu davranışların önceki dönemlere göre daha fazla risk içerdiği ve bu yüzden risk alma davranışının ergenlik dönemiyle birlikte ele alınan bir konu olduğu yapılan araştırmalarda görülmektedir.

2.3. Risk Alma Davranışına Kuramsal Bakış ve Yapılan Araştırmalar

Alanyazında risk alma davranışına ilişkin farklı tanımlara rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılar risk alma davranışını sağlığa zarar veren davranışlar olarak sınıflandırsa da bazıları ergenin yetişkinliğe geçiş sürecinde sergilediği normal davranışlar olarak görmektedir (Siyez, 2006; Steinberg, 2013). Şeker'e göre (2017), risk alma davranışı sağlığı ve güvenliği tehdit eden olumsuz davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak risk alma davranışının her zaman olumsuzlukla sonuçlanmayacağını, risk almanın çift yönlü olduğunu, olumlu ya da olumsuz sonuçlarının olabileceğini savunan araştırmalar da vardır (Moree ve diğ., 1997). Literatürde farklı bağlamlarda incelenen risk alma davranışı terimleri şu şekildedir: Tehlikeli olmayan ve kabul edilebilir olan davranışlar pozitif risk alma (Hansel ve Breivik, 2001); başkalarının ön planda tutulduğu yardım davranışlarını içeren prososyal risk alma (Do, Guassi Moreira ve Telzer, 2017); planlı olarak yapılan mantıklı risk alma (Maslowsky ve ark., 2019). Duell ve Steinberg (2019), bireyin yaşamına katkı sağlayan (kişi ya da bir şey anlamında kazanç), maddi ve manevi maliyeti düşük, sağlık ve güvenlik için tehdit oluşturmayan, toplum tarafından kabul edilebilir davranışlara pozitif risk alma davranışı demiştir.

Risk almanın farklı tanımları olduğu gibi gelişimsel açıdan da olumlu ve olumsuz iki yönünün olduğu görülmektedir. Risk alma davranışı ergenlik döneminde kim olduğunu keşfetmek, yaşamını kontrol etmek, bir gruba dahil olmak, otorite karşısında durmak, kendini ispat etmek, yetersizlik ve başarısızlıkla mücadele etmek gibi ergeni yetişkinliğe hazırlayan birtakım gelişimsel görevleri de içermektedir (Jessor, 1991). Olumsuz risk alma davranışları ise ergenleri şuça yönelme, madde kullanımı, cinsel dürtülerin kontrol edilememesi, okuldan kaçma, kavgaya karışma, derse karşı isteksizlik, yeme bozuklukları ve sağlıksız yaşam olarak karşımıza çıkmaktadır (akt. Deniz, 2011).

Gullone ve arkadaşları (2000), risk alma davranışını etkileyen faktörleri belirlemek için yaptığı araştırmada dört farklı bulguya ulaşmıştır: Heyecan arayışı,

isyankâr davranış, korkusuz davranış ve antisosyal davranış. Heyecan arayışı, toplum tarafından kabul edilebilen, olumlu riskler olarak görülen ve sonucunda bireyi büyük bir zarara uğratmayan davranışlardır. Kazanma ihtimali düşük olan bir yarışa katılma heyecan arama davranışı sayılabilir. İsyankâr davranışlar, toplum tarafından kabul görmeyen ama sonucu korkusuz davranışlar kadar riskli olmayan, yetişkinlerin sergileyebildiği fakat ergenlerin sergilemesine tepki gösterilen davranışlardır. Sigara kullanımı, eve geç saatte dönmek isyankâr davranışlar arasında sayılabilir. Korkusuz davranışlar, heyecan arayışından kaynaklı sonucu sağlığı tehlikeye atıcı davranışları içerir. Alkollü araç kullanmak, kesici aletle bir kavgaya karışmak gibi. Antisosyal davranışlar ise yetişkinler için de ergenler için de toplum tarafından kabul görmeyen davranışlardır. Başkalarının özel alanına girmek, birinin eşyasına zarar vermek antisosyal davranış sayılabilir.

Alanyazında ergenin risk alma davranışını etkileyen pek çok faktöre rastlanmaktadır. Yaş, cinsiyet, aile ilişkileri, akademik başarı, problem çözme becerisi, yaşam doyumu, akran özellikleri risk alma davranışı ile ilişkili bulunmuştur (Şeker, 2017). Araştırmacılar risk alma davranışı ile ilişkili faktörlere belirli kuramlarla açıklık getirmeye çalışmışlardır.

2.3.1. Risk Alma Davranışı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

2.3.1.1. Psikoanalitik Yaklaşım

Freud ergenlik dönemini genital dönem olarak adlandırmaktadır (Santrock, 2016). Anna Freud bu dönemde ben ve id arasındaki dengenin bozulduğunu söyler (Uysal, 2014). Bu dönemde ergenin cinsel ve saldırgan dürtüleri (id) artarken, süperegonun kontrolünde baskı ve yasaklar yetersiz kalır ve buradaki uyumu sağlayacak olan ego zayıflar ve ergenin stres altına girerek suça yatkın kişilik yapısı geliştirdiği görülür (Erbaş, 2009)

Psikoanalitik kuramda ergenliğin geçici bir kimlik karmaşası olduğunu söylenir. Ergen çeşitli düşünceler içerisinde birtakım rollere girer ve kararlar alır, kararları uygular, değiştirir, yeniden yapılandırır. Aldığı olumlu ya da olumsuz kararlar ile bir ileri bir geri gider (Geçtan, 1998). Bu nedenle ergenin bu dönemde riskli davranışları artabilir.

2.3.1.2. Bütünleştirici Kuram

Problem Davranış teorisi ergenlik döneminde artan riskli davranışların nedenleri üzerinde durmaktadır (Shapiro, Siegel, Scovill ve Hays, 1998). Kuram risk alma davranışlarını ergenin gelişimine zarar verecek, toplum tarafından kabul görmeyen davranışlar olarak tanımlamaktadır (Şeker, 2017). Ergen problemli davranışlar sergileyerek arzuladığı yetişkin statüsüne ulaşır. Bu davranışlar ergenlik sonrasında yetişkinlik statüsüne ulaşıldığı için azalır (Koç, 2009).

Jessor ve Jessor ergenlerin hayatlarını kontrol etmek, kimlik geliştirmek, toplumsal baskılara karşı gelmek, yetersizlik ve başarısızlık duygularıyla mücadele etmek, akran gruplarına kabul edilmek ve olgunluğunu kanıtlamak için riskli davranışlarda bulunduğunu söylemektedir (Gonzales ve diğ., 1994; akt. Gülgez, 2007).

Jessor ve Jessor (1977) tarafından geliştirilen Problem Davranış Teorisi antisosyal davranışları kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi üzerinden açıklamıştır (Siyez, 2006). Değişkenlerin her biri kendi içerisinde koruyucu ve risk faktörlerini barındırmaktadır. Koruyucu faktörler antisosyal davranışta bulunma ihtimalini düşürürken risk faktörleri problemli davranışta bulunma ihtimalini arttırmaktadır (Ödemiş, 2020). Koruyucu faktörler olumlu sosyal davranışlara model olacak kişileri kapsamakta, kişinin otokontrolü ve sosyal kontrolünü sağlamaktadır. Risk faktörleri ise antisosyal davranışlara daha fazla yönelmeyi ve otokontrolü kaybedecek sosyal ortamı barındırmaktadır. Ayrıca koruyucu faktörlerin artması risk faktörlerinin ortaya çıkmasına engel olmaktadır (Donovan, 2005; akt. Ödemiş, 2020).

Kişilik sisteminin üç temel yapısı motivasyonel, kişisel inanç ve kişisel kontroldür. Motivasyonel yapı kişisel değerleri, öncelikli hedefleri içerir. Akademik başarı beklentisinin yüksek olması, okula karşı pozitif duygular beslemek risk alma davranışına karşı koruyucu bir faktördür. Okul aidiyeti ve akademik başarısı yüksek olan ergenlerin risk alma davranışı daha az olurken (Kıran, 2003) okul faaliyetlerine katılmayan ve akademik başarısı düşük olan ergenlerin risk alma davranışlarının daha fazla olduğu (Ma ve diğ., 2000) görülmektedir.

Kişilik sisteminin ikincisi olan kişisel inanç yapısı toplumsal eleştiri, sosyal ve kültürel olarak yabancılaşma, düşük benlik algısı gibi özellikleri içerir (Şeker, 2017).

Ergen yaşadığı topluma yabancılaşmış ise, benlik saygısı düşük ise, antisosyal ya da sosyal davranışlarının bir sonucu yok ise risk alma davranışı artmaktadır (Koç 2009).

Kişilik sisteminin sonuncusu olan kişisel kontrol yapısı yıkıcılık toleransını içerir. Ergen içinde bulunduğu toplumun kabul ettiği değerleri ve normları kabul etmiyorsa, toplumun yanlış olarak değerlendirdiği eylemleri yanlış olarak görmüyorsa ergenin yıkıcılık toleransı düşük demektir ve o davranış için risk altındadır (Jessor ve diğ., 1994; akt. Siyez, 2007)

Algılanan sosyal çevre sisteminin iki yapısı sosyo demografik yapı ve sosyal yapıdır. Sosyo demografik yapı yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, anne babanın eğitim düzeyi üzerinde durur (Jessor ve diğ., 1994; akt. Siyez, 2007). Yaş değişkenine göre erken ergenlik döneminden orta ergenlik dönemine geçildikçe risk alma davranışı artmaktadır (Kıran, Esen, 2003; Yılmaz, 2000). Cinsiyet değişkenine bakıldığında erkeklerin kadınlara göre daha fazla riskli davranışlarda bulunduğu görülmektedir (Bayar ve Sayıl, 2005). Sosyo ekonomik düzeye göre yapılan araştırmaların bazılarında düşük ekonomik gelirli aile bulunan ergenlerin risk alma davranışları artarken (Capaldi ve diğ., 2002; Lammers ve diğ., 2000); bazılarında sosyo ekonomik düzey artışıyla riskli davranışta artış görülmektedir (Ögel ve diğ., 2004).

Davranış sistemi antisosyal davranışları ve uyumlu sosyal davranışları içerir. Sigara kullanmak, alkol almak gibi problemli davranışları içeren faaliyetler antisosyal davranış yapısı içinde yer alırken egzersiz yapmak, sağlıklı beslenmek sosyal çevreye uyumlu davranışları içinde barındırır (Jessor ve diğ., 1994; akt. Siyez, 2007).

2.3.1.3. Gelişimsel Yaklaşım (Yaşam Boyu Gelişim Modeli)

Gelişim yaşam boyu devam etmektedir. Bireyin gelişim evreleri de davranışların ortaya çıkışını etkilemektedir. Yaşam boyu gelişim modeli riskli davranışları olgunlaşma ve öğrenme üzerinden açıklamaktadır. Olgunlaşma bireyin kalıtsal olarak belirlenmiş büyüme örüntüsüne göre gelişimidir. Öğrenme ise çevrenin etkisiyle davranış üzerinde uzun süreli değişikliğin olmasıdır. Olgunlaşma öğrenme için ön koşuldur, öğrenmeye hazır oluşu sağlamaktadır (Özkalp, 2006). Ergenlik döneminde risk alma davranışı bilişsel gelişim ve benmerkezciliğin bir ürünü olarak ortaya çıkar (Koç, 2009). Greene ve diğ. (2000) ergenin riskli davranış üzerinde düşündüğünü ve bir değerlendirme sonucunda karar verdiğini ancak yeterince olgunlaşmadığı için ve deneyimleri yetişkine

göre az olduğu için hatalı kararlar alabildiğini söyler. Ergen riski doğru algılayamıyor olabilir ve bilişsel ve sosyal olarak olgunlaşmaya ihtiyaç duyabilir (Gülgez, 2007).

Baumrind (1991) risk alma davranışını ergenlik döneminde normal ve sağlıklı bir davranış olarak kabul etmektedir. Ergenin risk alma davranışı ile kimliğini keşfetme ve özerk olma gibi gelişimsel görevlerini yerine getirdiğini, özgüven ve yeterlilik alanlarının gelişmesine katkı sağlayarak motivasyonunu arttırdığını ileri sürmektedir (Koç, 2009).

2.3.1.4. Bilişsel Yaklaşım

Piaget ve Kohlberg doğrudan risk alma davranışı üzerinde durmamış olup, daha çok suç işleme davranışının nedenlerine vurgu yapmaktadır. Ahlaki gelişimin alt düzeyinde kalan ergenlerin daha çok suçlu davranışlarda bulunduğunu ifade ederler (Öter, 2005).

Piaget'e göre bilişsel gelişim ile ahlaki gelişim birbirine paralellik gösterir ve ahlaki gelişimi sistemli kurallar oluşturur (Çileli, 1987). Ergen bilişsel gelişimle birlikte düşünme, muhakeme becerisini geliştirir ve benmerkezci bakış açısından daha empatik bakış açısına doğru kayar, toplumda var olan kuralları görür ve içselleştirmesi gerektiğini öğrenir (Gander ve Gardiner, 1995). Ancak ahlaki gelişiminin yeterli düzeyde olmaması toplumsal kurallara uyumu öğrenmesine engel olacağı için ergen suçlu davranışlarda bulunabilir.

Kohlberg'e göre ahlaki gelişimin 3 geleneksel basamağı ergenin davranışları üzerinde etkilidir. Gelenek öncesi düzeyde birey kendi çıkarları ve beklentileri doğrultusunda davranış sergiler. Doğru davranış otorite isteği ve fiziksel cezadan kaçmak için kazanılır ve suçlu ergen ve yetişkinler bu evrede yaşamını sürdürür. Geleneksel düzeyde birey toplum tarafından oluşturulan kurallara ve düzene uymak ve korumak durumundadır. Ergenin bu düzeyde olması beklenir ve pek çok yetişkinin bu düzeyde kaldığı bilinir (Koç, 2009). Gelenek ötesi düzeyde ise birey toplum tarafından belirlenen kuralları bilir, tanır, ideal toplum düzeniyle ilgilenir. Kurallara inandığı değerler uğruna uyum sağlar (Çileli, 1987). Bilişsel yaklaşıma göre ergenler toplumun değer ve inançlarını benimsiyorsa ve buna uygun davranışlarda bulunuyorsa mantıklı seçimler yapar, aksi halde toplumdan farklı düşünüyorsa seçimleri de farklılık gösterecektir (Özmen, 2006).

Fischoff (1992), yetişkinlerin karar alırken izlediği beş basamağın olduğunu belirtir. Yetişkinler karar alırken alternatif seçenekleri belirler, olası sonuçlar üzerine tahminde bulunur, olası sonuçları ne kadar isteyip istemediğini değerlendirir, olası sonuçların gerçekleşme ihtimalini değerlendirir ve buna göre bir karar verir. Ergenler yetişkinleri gibi benzer bir süreçten geçmesine rağmen deneyim, toplumsal baskı gibi faktörlerin etkisiyle farklı kararlar alabilirler (Igra ve Irwin, 1996).

2.3.1.5. Biyopsikososyal Yaklaşım

Ergenlerin risk alma davranışı sergilemesinin sebepleri arasında görülmektedir. Biyolojik olgunlaşma, ergenin bilişsel gelişimini, benlik algısını, kimlik değerlerini ve toplumu algılama şeklini etkilemektedir (Igra ve Irwin, 1996).

Biyolojik gelişim ile bilişsel gelişim uyum içinde olmadığında ergenin davranışları bu durumdan etkilenmektedir. Bilişsel gelişim biyolojik gelişimin gerisinde kaldığı zaman ergenin riskli davranışta bulunma ihtimali artmaktadır (Uysal, 2014). Kız ergenlerde erken biyolojik gelişim olumsuz beden algısı ve erken cinsel ilişki ile ilişkilendirilmektedir (Brooks-Gunn, 1988).

2.3.1.6. Sosyal Öğrenme Yaklaşımı (Sosyal Öğrenme Kuramı, Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı)

Sosyal öğrenme kuramına göre birey çevresini algılayan, uyarıcıları sınıflandıran, yorumlayan, karşılaştığı problemlere çözümler üreten bir yapıdadır. (Koç, 2009). Bu nedenle bireyin içinde bulunduğu çevre davranışları üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir, aile üyelerinin ya da akranların yaptığı davranışlar birey tarafından model alınır. (Uysal, 2014). Buna göre madde kullanan bir ergenin ailesinde ya da arkadaşları arasında madde kullanan birileri vardır, artık ergen madde kullanımına ilişkin olumlu bir örüntü oluşturmuştur (Siyez, 2012).

Bireyin davranışları, çevresindeki diğer bireylerin gözlenmesi, davranışın modellenmesi ile ilişkili olduğu kadar davranışın ardından gelen ödül ve cezalarla da ilişkilidir. Belirli davranışların ödüllendirilmesi, davranışın tekrarlanma ihtimalini arttırırken cezalandırılması ise davranışın tekrarlanma olasılığını azaltacaktır. Riskli bir davranışta bulunan bir akranının olumlu sonuç elde ettiğine şahit olan ergenin bu riskli davranışta bulunma ihtimali artacaktır (Kobus, 2003; akt. Uysal, 2014).

Rotter bir davranışı sergilemenin ön kriterinin beklentiler olduğu üzerinde durur. Ergenin davranışı gerçekleştirmeden önce davranışların sonucu hakkında düşündüğünü, kazancını değerlendirdiğini söylemektedir. Buna göre birey suçlu davranışta bulunduğunda güç, statü, sevgi, maddi kazanç gibi beklentiler içindedir (Bartol, 1999; akt. Balkaya, 2005).

Berkowitz model alma ile birlikte beklentilerin suç davranışı üzerinde etkili olduğunu söylemektedir. Ailesi tarafından sevilmeyen, ihmal edilen çocukların topluma güven duymayacağını ve bunun neticesinde suçlu davranışlarda bulunacağını ifade eder (akt. Balkaya, 2005).

2.3.1.7. Sosyal Kontrol Yaklaşımı (Sosyal Kontrol Kuramı, Sosyal Gelişimsel Kuram)

Hirschi'nin (1969) sosyal kontrol teorisine göre her insanın suç işleme potansiyeli olduğu için üzerinde durulması gereken uyumluluktur (Ödemiş, 2020). Uyumlu davranışlar ergenin içinde bulunduğu toplumda sosyalleşmesiyle sağlanır. Birey ve toplum arasındaki uyumu sağlayan 4 ana unsur vardır: Bağlanma, sorumluluk yüklenme/bağlılık, katılım ve inanç. Bağlanma bireyin çevresiyle kurduğu duygusal bağa karşılık gelir. Ergenin bağlarının zayıf olması toplumsal normları içselleştirmesini güçleştirecektir. Aile ortamı rol model ebeveynleri de içerdiğinden ergenin bağlanmadaki birincil kaynağıdır. Sorumluluk yüklenme/bağlılık ergenin var olan statüsünü korumak ve riske atmamak için içinde bulunduğu toplumsal normlara uygun hareket etmesidir. Hedefi olmayan, madde kullanan ergenlerin, yüksek hedefi olan, bir alanda yetenekli ya da başarılı olarak tanımlanmış ergenlere göre suç işleme oranı daha yüksektir. Katılım ergenin toplum tarafından değer gören, başarıyı getiren sosyal faaliyetler içerisinde yer alması ve bu sayede toplum tarafından kabul görmeyen davranışları sergilemesine fırsatının olmamasını ifade eder. Örneğin okuldan kalan zamanını bir yardım kuruluşuna bağış toplamakla geçiren bir ergenin olumsuz davranış sergileme olasılığı azalacaktır. İnanç ise ahlaki çerçevede gelişen sosyal kuralların kabulüdür. Bir toplumu oluşturan bireyler sosyal kurallara ne kadar bağlı olursa suç oranı da o kadar azalacaktır. Ergenin toplumla arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşabilmesi için bu inançların gerekliliğini kabul etmesi gerekir. (Ödemiş, 2020).

Sosyal yaklaşımlar bireyin içinde bulunduğu topluma aitlik derecesi üzerinde durur. Olumsuz davranışlar bireyin içinde bulunduğu sosyal yapı, sosyal süreç ve tepkilere göre değişime uğrar. Shaw ve Mckay hızlı nüfus artışının, sosyoekonomik düzeyin, sağlık ve eğitim hizmetlerinin suç davranışı üzerinde belirleyici olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca toplumda uyuşmayan inançların fazla olduğu ve sosyal kontrolün zayıf olduğu yerlerde suç oranı yükselirken, geleneksel değerlerin toplum tarafından kabul gördüğü yerlerde suç oranının düşük olduğuna ulaşılmıştır. (Siegel, Senna ve Hahn 1981).

Reckless, olumsuz davranış sergileyenlerin bireysel özelliklerine de bakılması gerektiğini söyler. Bireyi suça içen ve suçtan uzak tutan unsurlar vardır. Bireyi olumsuz davranıştan uzak tutan içsel ve dışsal kapsayıcılar vardır. İçsel kapsayıcılar bireyin içsel düzenleyicileridir: Olumlu benlik gelişimi, sorumluluk bilinci, duygu kontrolü, hedef belirleme ve hedef doğrultusunda ilerleme, irade gücü gibi içsel güçleridir. Dışsal kapsayıcılar bireyin içinde bulunduğu toplumun ya da grubun bireylerin kontrolünü sağlamak için belirlediği sınırları içerir. Kabul görme, ait olma, değerler, inançlar, hedefler, sosyal beklentiler, sorumluluk gerektiren ve sınırları olan faaliyetlere katılım gibi rollerdir. Bu durumda içsel kontrolü ve dışsal kontrolü düşük olan bireylerin olumsuz davranışta bulunma ihtimali artacaktır. İçsel kontrolü düşük fakat dışsal kontrolü yüksek bireylerin olumsuz davranışta bulunma ihtimali ilk duruma göre daha düşük olacaktır. İçsel kontrol sistemi güçlü olan bireylerin ise olumsuz davranışa yönelimi düşüktür (Siegel, Senna ve Hahn, 1981).

2.4. Ergenlikte Risk Alma Davranışı ile İlgili Faktörler

2.4.1. Biyolojik Faktörler

Ergenlik döneminde hormonal değişimlerin yaşanması ve biyolojik hazırbulunuşluk ile ergenin risk alma davranışında artış görülür (Karaman, 2013). Genetik faktörlerin risk alma davranışı üzerindeki etkisi ile ilgili alan yazında farklı sonuçlara ulaşılmış araştırmalar vardır. J. Q. Wilson ve Hernstein ikizlerle yaptığı çalışmada suç işleme davranışının kalıtımla aktarılabilen biyolojik bir tarafı olduğunu vurgular (akt. Koç, 2009). Ancak araştırma neden sonuç ilişkisi belirtmediğinden destek görmemiştir.

Cinsiyet ve yaş faktörünün ergenin risk alma davranışı üzerindeki etkisi incelendiğinde alan yazında erkek ergenlerin kız ergenlere göre daha fazla riskli davranışlarda bulunduğuna ve çocukluktan ergenliğe doğru geçildikçe risk alma davranışının arttığına, üniversite yıllarından yetişkinliğe doğru risk alma davranışının azaldığına dair araştırmalara ulaşılmıştır.

Gülgez, liseye devam eden ergenlerin olumsuz risk alma davranışlarını demografik değişkenler açısından incelemiştir. Erkek ergenlerin kızlara oranla daha fazla olumsuz risk alma davranışı sergilediği görülmüştür. Ergenlerin yaşı ilerledikçe daha çok riskli davranışlarda bulunduğuna ulaşılmıştır (Gülgez, 2007).

Yılmaz, cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, ebeveynlerin çalışma durumu, sabıka kaydı gibi demografik değişkenler üzerinden risk alma davranışını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre erkek ergenlerde risk alma davranışının daha fazla ortaya çıktığına ulaşılmıştır. Ayrıca 15-18 yaş arasındaki ergenlerin risk alma davranış puanının 12-14 yaş arasındaki ergenlere göre daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır (Yılmaz, 2000).

Lise öğrencilerinin spor yapma davranışı ve risk alma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada cinsiyet faktörünün davranış üzerinde etkisi olduğuna ulaşılmıştır. Erkek ergenlerin toplumsal alan, trafik ve madde kullanımında kız ergenlere göre daha çok risk aldığına ulaşılmıştır. Yaşa göre lise öğrencilerin toplumsal alanlarda daha çok risk aldığı, bununla birlikte 18 yaş ve üstü lise öğrencilerinin alt sınıftaki öğrencilere göre daha fazla riskli davranışta bulunduğu görülmüştür (Şentuna, 2020).

Kendine zarar verme ve risk alma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada kendine zarar veren ergenlerin daha çok risk alma davranışı gösterdiklerine ulaşılmıştır. Demografik değişkenlere bakıldığında ise kendine vurma davranışı erkeklerde daha sık görülürken tırnaklama ve tırnak yeme davranışının kız ergenlerde erkeklere oranla daha sık görüldüğüne ulaşılmıştır. Aynı zamanda erkek ergenlerin sosyal işlevler puanları kız ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (Değerli, 2015).

Kazel (2001), ergenlerin risk alma davranışları ve öğretmenlerin risk alma davranışını algılamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada erkek ergenlerin kızlardan daha fazla riskli davranışta bulunduğuna ulaşmıştır.

Rolison ve Scherman'ın (2003) yaptığı araştırmaya göre erkekler kadınlardan daha fazla riskli davranışta bulunmakta ve kadınlara göre riskli davranışlardan daha fazla yarar sağlamaktadır. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre riskli davranışta bulunan akran sayısı daha fazladır (akt., Değerli, 2015).

2.4.2. Kişisel Faktörler

2.4.2.1. Heyecan Arama

Araştırmalara göre risk alma davranışı gösteren bireylerin heyecan arama eğiliminde olduğu görülür (Steinberg, 2008). Heyecan arama toplumsal ve fiziksel risk almaya yoğun istekli kişilik özelliği olarak tanımlanır (Karaman, 2009). Heyecan arayışı yüksek olan kişiler, daha az heyecan arayan bireylere göre hiç deneyimlemedikleri aktiviteleri daha fazla deneyimleme eğiliminde ve daha az riskli görme eğiliminde olurlar. Aynı zamanda aktiviteye ilişkin yüksek heyecan arayışında olan bireylerin daha az heyecan arayışında olan bireylere göre kaygı düzeyleri daha düşüktür (Koç, 2009). Horvath ve Zuckerman (2000) heyecan arama düzeyinin sonucu düşünme ile ilişkili olduğunu söyler. Heyecan arayışı yüksek bireyler ödüle odaklanırken, heyecan arayışı düşük bireyler olası olumsuz sonuçlar üzerinde durmaktadır (Gülgez, 2007). Arnett (1992) ergenlerin korkusuz davranışlarda bulunma isteğinin heyecan arama ihtiyacıyla ilişkili olduğunu söyler (akt. Koç, 2009).

2.4.2.2. Benlik Saygısı

Kişinin kendini algılama şekli, geçmiş yaşantısı, geleceğe yönelik düşünceleri ve hedefleri, sosyal rollerinde kendisini zihninde temsil etme şekli benlik saygısını oluşturur (Erturan ve ark., 2012). Benlik saygısı ergenin kimliğinin merkezindedir. Ben kimim sorusuna cevap arayan ergenin duygu düşünce ve davranışları ileriki yaşamının belirleyicisi olduğundan benlik saygısı bu dönemde önem kazanır. Ergenlik döneminde benlik saygısı düşük olan bireylerin uyum problemi yaşama, kendini suçlama eğiliminde olma, içe kapanık ya da saldırgan davranışlar sergileme eğiliminde olduğu görülür. Benlik saygısı yüksek olan bireylerin ise kendisiyle uyum içinde, yeniliklere açık, yeteneklerinin ve yapabileceklerinin farkında, deneyimleri karşısında otokontrol sahibi olduğu görülür (Çankaya, 2007).

2.4.2.3. Benmerkezcilik

Ekind'a göre (1967) ergen benmerkezci iki inanç geliştirir. Bunlardan ilki hayali seyircidir. Ergen sürekli olarak ilgi odağında olduğunu, çevresindeki kişilerin kendisinin fiziksel ve kişilik özelliklerini, davranışlarını izlediklerini düşünür. İkinci inancı ise kendisinin çok özel olduğunu ve kötü şeylerin kendisinin başına gelmeyeceğini, ölümsüz olduğunu düşündüğü kişisel efsanedir (akt. Koç, 2009). Biricik ve eşsiz olduğunu düşünen ergen riskli davranışlarda bulunduğu zaman olumsuz sonuçların kendisinin başına gelmeyeceğine aksine çok fazla heyecan duyacağına inanır.

2.4.3. Sosyokültürel Faktörler

2.4.3.1. Aile

Ögel'e göre (2007) risk alma davranışı sergileyen ergenlerin ebeveynlerinin benzer özellikleri vardır. Bu ebeveynler toplumsal olarak zayıf yapıda olurlar ve davranış gelişiminde etkili olamazlar. Toplum normlarıyla çelişen olumsuz davranışlarda bulunurlar. Çocuklarının gelişimini takip edemezler ve eğitim hayatına yeterli önemi vermezler. Tutarsız davranış sergilerler ve çocuk yetiştirme üzerine anne baba sürekli olarak çatışma yaşar. Ebeveyn çocuk bağlanması düşük olur, yeterince ilgi ve bakım ihtiyacını karşılamazlar. Aile içi uyuşmazlıklar, çatışmalar ve şiddet olur. (Uysal, 2014).

Ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin niteliği risk alma davranışı üzerinde etkilidir (Karaman, 2009). Çocuğun erken yaşlarda anne ve babayla kurduğu bağlar ergenlik dönemindeki fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişiminin belirleyicisi olur. Anne ve babanın ilgi ve bakım ihtiyacını yerinde ve zamanında karşılaması, tutarlı ve güvenli sınırlar oluşturması çocuğuyla arasında güvenli bağlar oluşturacaktır. Bunun aksine aşırı müdahaleci, tutarsız ilgi ve davranışlar güvensiz bağlanmaya sebep olacağından ergenin duygusal gelişimi sekteye uğrayacaktır ve risk alma davranışı artacaktır (Sümer, 2009). Yapılan araştırmalara göre madde kullanımına karşı ebeveynlerin ergene karşı aşırı hoşgörülü tutumu ergenin erken yaşlarda olumsuz risk alma davranışı göstermesine sebep olmaktadır (Flewelling ve Bauman, 1990).

Aile içerisindeki gerilimli ortam da ergenin risk alma davranışı üzerinde etkilidir. Çatışma, kavga, baskı ve şiddet stresi arttıracağı için risk altında olan ergenin olumsuz risk alma davranışı da artar. Aile ortamında ebeveynlerin davranışlarıyla uygun rol model

olmaması halinde ergen rol modeli dışarıda arar (Dönmez, 2007). Ayrıca tek ebeveynle büyüyen ergenlerin riskli davranışlara daha meyilli olduğu görülmektedir (Flewelling ve Bauman, 1990).

Aile ilişkileri risk alma davranışı üzerinde oldukça etkilidir. Ebeveynler çocuklarıyla güçlü ilişki içerisinde oldukları zaman çocukları üzerindeki akran etkisini de kontrol edebilirler (Kandel, 1985; akt. Yılmaz, 2000).

Anne ve babanın eğitim düzeyi risk alma davranışı üzerinde etkilidir. Anne ve babası lise ya da üniversite mezunu olan ergenlerin, daha alt eğitim düzeyine göre risk alma davranışları yüksektir. Eğitim düzeyinin sosyoekonomik düzeyin de belirleyicisi olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuçlar paralellik göstermektedir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının risk alma davranışı düşük olanlara göre daha yüksektir (Yılmaz, 2000).

Alan yazında sosyoekonomik düzeyle ilgili yapılan araştırmalar çelişmektedir. Bazı araştırmacılara göre sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ve büyük şehirlerde yaşayan ergenlerin risk alma davranışları daha yüksektir (Yılmaz, 2000). Diğer taraftan çocuk suçluluğu ile ilgili yapılan araştırmalarda olumsuz risk alma davranışında bulunan ergenlerin çoğunun sosyoekonomik düzeyinin düşük olduğuna ulaşılmıştır (Yavuzer, 1993). Araştırmalar gasp, cinayet hırsızlık gibi riskli davranışlar sergileyen hükümlü çocuklarla yapıldığı için sınırlıdır.

Kardeş sayısı 1-3 arasında olan ergenlerin daha fazla kardeşi olan ergenlere göre riskli davranışta bulunma ihtimali de artmaktadır. Bu durum ebeveynlerin eğitim düzeyinin yüksek olması ve ergen üzerindeki davranış kontrolünün daha az olmasıyla açıklanmaktadır (Yılmaz, 2000).

2.4.3.2. Akran İlişkileri

Arkadaşlık yaşam boyu gelişimde önemli bir işleve sahiptir. Ergenlikte bireyin kimlik oluştururken kendisi hakkında bilgi edinmesinde, düşüncelerini ve aldığı kararları değerlendirmesinde, benlik saygısının gelişiminde, içinde bulunduğu gelişim döneminin görevlerini yerine getirmesinde önemli role sahiptir (Yılmaz, 2000). Akran, güven, bağlılık ve ait olmak gibi duygusal ihtiyaçların karşılanmasında da etkilidir (Dornbusch,

1989). Bununla birlikte toplumsal değer ve ahlaki normların kazanımına, kişilerarası ilişki gelişimine katkı sağlar (Koç, 2009).

Ergen tek başına yapmaktan çekindiği ya da yeterince heyecan duymadığı şeyleri akranlarıyla yapma eğiliminde olur ve bu ergenin bilişsel açıdan gelişimine katkı sağlar (Yıldırım, 2007).

Akran ilişkileri ergenin duygusal, sosyal, bilişsel gelişimine katkı sağladığı gibi olumsuz davranış gelişimi üzerinde de etkilidir. Yapılan araştırmalara göre akran baskısı risk alma davranışı ile ilişkili bulunmuştur (Peke, 2012; Kıran, 2002; Yılmaz, 2000) Suça yönelimi bulunan akran grubuna bağlı olan ergenlerin bu olumsuz davranışları sergileme ihtimali de artmaktadır (Şeker, 2017; Öter, 2005). Madde kullanan ergenlerin arkadaşları kullandığı için madde kullanma oranı %80'dir (Ögel ve diğ.,2004).

Ergen sahip olduğu akranını kaybetmemek, bir gruba ait hissetmek, tek başına kalmamak için bazen davranışların sonucunu düşünmeden bazen de sonucu göze alarak risk alma davranışında bulunur. Akran grubunun baskısıyla, grup olarak heyecan arama duygusuyla ya da zorbalığa boyun eğerek riskli davranışlar sergileyebilir (Gündüz ve Çelikkaleli, 2009).

Eşit düzeyde akran baskısına maruz kalan kız ve erkek ergenlerin risk alma davranışına bakıldığında erkeklerin kızlardan daha fazla risk alma davranışı sergiledi görülmüştür (Kıran, 2002). Erkek ergenlerin kız ergenlere göre akranlarıyla daha fazla dışarıda vakit geçirmesi, daha geç saatlerde eve dönmesi ve ebeveynleri tarafından daha az denetlenmesi risk alma ihtimalini arttırmaktadır (Gülgez,2007).

2.4.3.3. Kültür

Yaşanılan toplumun özellikleri bireylerin davranış gelişimi üzerinde etkilidir. Arnett'e göre ergenlerin risk alma davranışının belirleyicilerinden birisi kültürdür (Yılmaz, 2000). Toplumun yapısı, ahlaki normları, yasaları ergenin risk alma davranışı üzerinde etkilidir. Bireyselleşmiş toplumlarda ergenlik döneminde risk alma davranışı oranının yüksek olduğu görülür (Arıkan ve diğ., 2011: akt. Uysal, 2014). Amerika'da alkollü araç kullanımın yüksek olması ehliyet yaş sınırının (16 yaş) Danimarka'dan düşük olması (18 yaş) ile açıklanmıştır (Yılmaz, 2000).

Küçük şehirden büyük şehre yapılan göçler de risk alma davranışı üzerinde etkilidir. Göç eden ailenin uyum sürecinde yaşadığı sıkıntı, aile içi ilişkileri etkilemektedir. Davranış gelişiminde uyguladığı disiplinin devamlılığını isteyen ebeveyn ile ergen arasında çatışmanın artmasıyla ergenin risk alma davranışında da artış görülür (Ögel, 2007).

2.4.3.4. Medya

Medyanın toplumsal normların ve rol modellerin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İnsanlar izledikleri, duydukları şeyleri zaman içerisinde normalleştirme eğilimi gösterirler. Dizilerde kahraman ilan edilen karakterler rol model olarak alındığından karakterin baskın davranışı ergenin davranışına yansıyacaktır. Karakterin sergilediği şiddet içerikli davranışlar ergenin şiddete karşı duyarsızlaşmasına, empati duygusunun körelmesi sebep olur (Dağ, 2005). Bu durumda ergenin olumsuz riskli davranışı sergileme ihtimali artacaktır.

Medya kullanımıyla ilgili yapılan başka bir araştırmada günlük hayatta riskli alma davranışında bulunan kişilerin internet ortamında da riskli davranışlarda bulunduğuna, günlük hayatta risk alma davranışında bulunmayan kişilerin internet ortamında daha fazla riskli davranışta bulunduğuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte erkeklerin internet ortamında kadınlara göre daha fazla riskli davranışta bulunduğu ve yaş ile internette risk alma davranışının ters orantılı olduğu görülmüştür (Ladikli, 2018).

2.5. Pozitif Risk Alma Davranışı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Araştırmalarda risk alma davranışının daha çok olumsuz tarafları üzerinde dururken olumlu taraflarıyla ilgili sınırlı çalışmaya rastlanmaktadır. Pozitif risk alma davranışı ergenlerin başarılı yetişkinlere dönüşmesine yardımcı olur. Ergen bireylerin bir amaç ve amaç için mücadele duygusu geliştirme fırsatı olabilir (Malin ve diğerleri, 2017). Yapılan araştırmalar ergenin okula olan bağlılığının pozitif risk alma davranışını arttırırken olumsuz risk alma davranışını azalttığını göstermektedir (Duell ve Steinberg, 2020).

Fryt ve Szczygiel (2021), ergenlerde ve gençlerde pozitif ve olumsuz risk alma davranışlarının yordayıcıları üzerine yaptığı araştırmada; olumlu risk almanın ödüle duyarlılık ve belirsizliğe tolerans tarafından yönlendirildiğini ve özellikle sosyal alanda

gerçekleştiğini bulmuştur. Bununla birlikte olumsuz risk alma davranışının da cinsiyet, ödüle duyarlılık ve cezaya karşı duyarlılık tarafından yönlendirildiğini ifade etmiştir.

Yaş kalıpları ve sosyal çevreyle ilgili 12-25 yaş aralığındaki ergen ve genç yetişkinlerin katıldığı araştırmada ergenlikten genç yetişkinliğe doğru ilerledikçe pozitif risk alma davranışlarının arttığı, genç yetişkinlikte zirveye ulaştığı görülür. Ayrıca ergenlerde pozitif risk alma davranışının akran davranışlarıyla ilişkili olduğu bulgular arasındadır (Fryt ve diğ., 2021). Yapılan başka bir deneysel çalışmada ergenlerin yüksek riskli davranışta bulunan akranlarının yerine güvenli davranış sergileyen akranlarına uyma olasılığı yüksek çıkmıştır (Braams ve diğ.,2018).

Natalie ve arkadaşları (2021), ergenlikte olumlu bir risk olarak kapsayıcı davranış üzerine yaptıkları çalışmada kapsayıcı davranışı, marjinalleştirilmiş veya dışlanmış olanlara yardım etmeye ve sosyal aidiyeti kolaylaştırmaya odaklanan yeni bir pozitif risk alma kategorisi olarak önermişlerdir. Ergenlerin kapsayıcı davranışta motivasyonlarını araştırdıkları bu çalışmada kapsayıcı davranma kararını genellikle riskli olarak algıladıklarını görmüşlerdir. Çünkü bu karar, potansiyel maliyetler (örn. akran reddi) ve ödüller (örn. arkadaşlık) dahil olmak üzere belirsiz sonuçları içermektedir.

ABD ve Singapur'da pozitif risk alma niyetleri üzerine yapılan deneysel bir çalışmada ergenlere başkalarının pozitif risk alma davranışlarını gösteren videolar izletilmiştir. Başkalarının pozitif risk alma katılımını gören ergenlerin pozitif risk alma niyetlerinde artış olduğu görülmüştür. Ayrıca özyeterliği ve yüksek umudu olan bireylerin daha yüksek pozitif risk alma niyeti bildirmiştir (Wong ve Yang, 2020).

Pozitif risk alma davranışının olumsuz risk alma davranışını en aza indirgemesi üzerine yapılan bir araştırmada daha fazla olumsuz risk almanın daha fazla pozitif risk alma ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Duell ve Steinberg, 2020). Olumsuz riskli davranışlarda bulunan ergenlerin pozitif risk alma davranışında da bulunma eğiliminin olması yapıcı davranışlara yönlendirme için bir fırsattır.

Dürtüsellikle ilgili yapılan araştırmalarda dürtü kontrolünü sağlayan bireylerin daha az olumsuz risk alma davranışı sergilediği görülürken, pozitif risk alma davranışıyla dürtüsellik arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır (Duell ve Steinberg, 2020).

Depresyon ve anksiyete gibi ruh sağlığı hastalıklarının tedavisinde bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için pozitif risk alma davranışının yararlı olduğunu (Birch ve

diğ., 2011) hatta iyileşme için gerekli olduğunu vurgulamıştır (Ramon, 2004; akt. Duell, 2021). Depresyon yaşayan bireylerin sportif faaliyetlerde olumsuz riskleri göze alarak katılım sağlaması ve ulaştığı olumlu sonuçları görmesinin dayanıklılığını arttırdığı görülmüştür (Masten, 2001). Bununla birlikte risk alarak sınıf başkanlığı (Bohnert ve diğ., 2008) ve takım sporları (Fredricks & Eccles, 2006) gibi faaliyet alanlarında yer alan ergenlerin daha az ruh sağlığı problemi yaşadığı görülmüştür.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma; bir ölçme aracının istatistiksel yeterliliklerinin incelenmesini hedeflediğinden betimsel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Betimsel Tarama Yöntemi, bireylerin bir olgu ya da olayla ilgili düşüncelerini ve tutumlarını alarak olgu veya olayların betimlenmesini hedefler (Karakaya, 2011).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinde lise eğitimi gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem ise bu evrenden kolayda örnekleme yöntemi ile oluşturulan 359 (161 kız ergen, 198 erkek ergen) lise öğrencisinden oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme, hedef kitlenin çalışmaya dahil edildiği, katılım isteğiyle kolay erişilebilir olan, coğrafi olarak yakın görülen bölgelerden veri toplanan, tesadüfi olmayan bir örnekleme yöntemidir. Kolay erişilebilen bir grupla çalışma sağlaması, çalışmacının konumuna yakın bölgelerde veri toplayabiliyor olması zamandan ve ekonomik açıdan tasarruf sağladığı için kolayda örnekleme avantajlı bir yöntem olarak görülmektedir. Kolayda örneklemenin dezavantajı ise yapılan araştırmanın genelleniyor olmasının güvenirlik üzerindeki etkisinin ve örneklem grubunun evreni temsil edişinin tartışmaya açık olmasıdır (Etikan, Musa ve Alkassim, 2016).

Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin İngilizce formunun Türkçe'ye çevrilmesi aşamasında dokuz (9) kişi, oluşturulan Türkçe formun İngilizceye çevrilmesi aşamasında altı (6) kişi, eşdeğerlik ve güvenirlik çalışmasında 30 kişi, geçerlik (yapı, ölçüt…) analizlerinde 229 kişi, güvenirlik analizlerinde 359 kişi örneklem grubunda yer almıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf, algıladığı gelir düzeyi, anne-babanın hayatta olma durumu, anne-baba eğitim düzeyleri, anne-baba birlikteliği, kardeş sayısı, doğum sırası gibi demografik bilgilerini almak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

3.3.2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği, Duell tarafından 2018 yılında "Positive Risk Taking in Adolescence" ismiyle geliştirilen toplam on maddeden oluşan bir ölçektir. Duell (2018), Fischer ve Smith'in (2004) geliştirdiği Negatif ve Negatif Olmayan Risk Alma Ölçeğindeki pozitif riskleri içeren maddeleri, Benthin Risk Alma ölçeğindeki yedi negatif maddeyi ve pozitif risk alma ile ilgili yeni oluşturduğu altı maddeyi de ekleyerek yirmi yedi maddelik bir ölçek oluşturmuştur. İlk olarak pozitif risk alma davranışını ölçtüğü belirlenen 14 maddeden, heyecan arayışı ile pozitif risk alma arasındaki ilişkiyi en aza indirgemek için tamamen heyecan arayışını ölçen maddeler elenmiştir. İkinci olarak ise olumlu risk içeren davranışların sonuçları, olumsuz risk içeren davranışların sonuçları kadar belirgin olmadığı için maddelere açıklamalar eklenmiştir (İyi olmadığın bir spor denedin mi? gibi). Mplus ile açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve 1,4,7 ve 9. maddeler çıkarılarak tek boyutlu yapıya dönüştürülmüştür. Faktör analizi yapılan ölçeğin güvenirliği (α=.746) yüksek bulunmuştur. Ölçekte katılımcıların son altı ayda aktiviteye katılım durumu 4'lü likert tipi (Yok, bir kez veya iki kez, üç-beş kez, beş kezden fazla) ile belirtilmektedir (Duell, 2018).

3.3.3. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği

Bu ölçek Kıran (2002) tarafından geliştirilmiştir. Kıran (2002), Gullone ve arkadaşlarının (2000) geliştirdiği 22 maddeden oluşan **(**The Adolescent Risk-Taking Questionnaire) ölçeği önce Türkçeye çevirmiştir. Ölçek, İngilizce ve Türkçeyi bilen 2 kişi ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında uzman on bir kişi tarafından incelendikten sonra dört madde çıkarılmıştır. Liseye devam eden 73 öğrenciden dört farklı riskli davranış yazmaları istenmiş ve en az beş öğrenci tarafından yazılan maddeler listelenmiştir. Gullone ve arkadaşlarının geliştirdiği ölçekte var olan maddelerle benzer olanlar listeden çıkarılarak 16 madde risk alma ölçeğine eklenmiştir. 34 maddelik yeni ölçek, 45 kişilik gruba uygulanarak anlaşılırlık test edilmiştir ve anlaşılmayan madde olmadığına karar verilmiştir. Yapı geçerliğini saptamak için faktör analizi uygulanmıştır ve faktör yükü .30'ün altında olan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarındaki madde yüklerine Varimax dik döndürme tekniği ile bakılmıştır. Üç maddenin farklı iki alt boyuttaki yük değeri farkının .10'un altında olmasından dolayı atılmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak 26 maddeden oluşan 3 faktörlü yapı ortaya

çıkmıştır. Güvenirlik çalışması için iç tutarlık katsayıları (Cronbach alpha) hesaplanmıştır. Cronbach alpha değeri tüm maddeler için .88, Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma alt boyutu için .84, Trafikle İlgili Risk Alma Alt boyutu için .74, Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma alt boyutu için .62'dir. Kararlılık anlamında güvenirliğini belirlemek için Test-tekrar test yöntemiyle güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Kararlılık katsayısı ölçeğin tümü için .85 bulunmuştur. Kararlılık katsayısı, Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma alt ölçeği için .76, Trafikle İlgili Risk Alma alt ölçeği için .67 ve Madde Kullanımı ile ilgili Risk Alma alt ölçeği için .64 olarak bulunmuştur. Risk Alma Ölçeği 5'li likert tipi bir ölçektir (her zaman yaparım, sık sık yaparım, bazen yaparım, çok az yaparım, hiç yapmam) (Kıran, 2002).

3.3.4. Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği 2004 yılında Boxer, Tisak ve Goldstein tarafından geliştirilmiş toplam 25 maddeden oluşan bir ölçektir. Ergenlerin sosyal ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin beş alt boyutu vardır. Bunlar Amaca Yönelik Saldırgan Davranış, Tepkisel Saldırgan Davranış, Amaca Yönelik Olumlu Sosyal Davranış, Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış olarak isimlendirilmiştir. Bayraktar ve arkadaşlarının (2010) yaptığı araştırma sürecinde, Tepkisel ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış alt boyutlarının ve Tepkisel ve Amaca Yönelik Saldırgan Davranış boyutlarının birleşmesi sonucu ölçek Türkçe'ye üç alt boyutta çevrilmiştir. Bu boyutlar Saldırgan Davranış, Olumlu Sosyal Davranış ve Amaca Yönelik Olumlu Sosyal Davranış olarak adlandırılmıştır. Analiz sonucuna göre Amaca Yönelik Saldırgan Davranış alt boyunun iç tutarlık katsayısının .79, Tepkisel Saldırgan Davranış alt boyutunun .85, Amaca Yönelik Olumlu Sosyal Davranış alt boyutunun .90, Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış alt boyutunun .85 ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış alt boyutunun .83 olduğuna ulaşılmıştır. Ölçek dört dereceli olarak puanlanmaktadır (1 = Hiç Tanımlamıyor, 4 = Kesinlikle Tanımlıyor) (Bayraktar ve diğ., 2010).

3.3.5. Ergen Prososyallik Ölçeği

Ata ve Artan tarafından 2020 yılında geliştirilen ölçek 20 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin ilk halinde 11 tanesi ters olmak üzere 25 madde yazılmıştır. Kapsam geçerliği için 12 uzmana başvurulmuş ve kapsam geçerlik oranı belirlenmiştir. Davis Tekniğine göre kapsam geçerlik indeksinin 0,80 üzerinde olması beklenmektedir. 25 maddelik formun kapsam geçerlik indeksinin en düşüğü 0,83 en yükseği 1,00 ve ortalaması 0,957 olarak hesaplanmıştır. Faktör yapısını belirlemek için örneklem grubundaki 247 ergen için Açımlayıcı faktör analizi, 323 ergen için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizine göre madde faktör yükü düşük olan 3, 4, 8, 16 ve 25 numaralı maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alpha ve Split Half yarıya bölme yöntemleri kullanılmıştır. Cronbach Alpha katsayıları İçsel Prososyal alt boyutu için 0,859; Dışsal Prososyal alt boyutu için 0,882 ve toplam ölçek için 0,795 olarak bulgulanmıştır. Ölçeğin son halinde 11 tanesi olumlu, 9 tanesi de ters toplam 20 madde bulunmaktadır (Ata ve Artan, 2020).

3.4. Verilerin Toplanması

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği'ni Türkçe'ye uyarlamak için e-posta yoluyla gerekli izinler alındıktan sonra, ölçeğin uyarlamasına geçilmiştir. İlk aşamada ölçeğin orijinal hali İngilizce ve Türkçe dil bilgisi yeterli olan dokuz akademisyen tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe'ye çevrilen ölçek maddeleri, İngilizce ve Türkçe dil bilgisi yeterli olan farklı altı akademisyen tarafından yeniden İngilizce'ye çevrilmiştir. Yapı geçerliği ve güvenirlik çalışması için pilot uygulama yapılmıştır. Orijinal ölçek ile çeviri ölçek dört akademisyen tarafından incelenmiştir ve pilot uygulama için uygun görülmüştür. Lisede eğitim gören ve hazırlık sınıfında okumuş olduğu bilinen 30 kişilik gruba orijinal ölçek ve çeviri ölçek 2 hafta arayla uygulanmıştır ve veri analizine dahil edilmiştir.

Pozitif Risk alma Ölçeği orijinal formu ile çeviri formu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmasının ardından çeviri formun geçerlik ve güvenirliği test edilmiştir. Ölçüt geçerliği için Google Formlar üzerinden 229 lise öğrencisine ulaşılmıştır ve peş peşe Pozitif Risk Alma Ölçeği, Ergenlerde Risk Alma Ölçeği, Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği ve Ergenlerde Prososyallik Ölçeği uygulanmıştır. Ölçeğin güvenirliği

için Google Formlar üzerinden 359 lise öğrencisine ulaşılmıştır ve Kişisel Bilgi Formu ve Pozitif Risk Alma Ölçeği uygulanmıştır. Gizlilik esasına uygun olarak katılımcılardan kimlik bilgileri alınmamıştır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında akademisyenler tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve pilot gruba uygulanan ölçekten elde edilen veriler bilgisayar ortamına girilerek SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu dilsel eşdeğerliği kabul edilen ölçek araştırmanın evrenini temsil eden grubu uygulanmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerden (sayı, yüzde, frekans, ortalama, standart sapma) yararlanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesine parametrik test yöntemlerinin uygulanabilmesi için hem örneklem sayısının yeterli olması hem de örneklemin normal dağılım göstermesi gerektiği varsayılmıştır (Kalaycı, 2008). Bu amaçla, araştırmanın değişkenlerine normal dağılım analizi uygulanmıştır. Normalliğin sağlanmasıyla birlikte, verilerin analizinde parametrik yöntemlerin kullanılması tercih edilmiştir. Yapı geçerliğini sınamak amacıyla Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör analizi uygulanacaktır. Doğrulayıcı faktör analizini yapabilmek için yapısal eşitlik modeli yazılımı olan AMOS programı kullanılmıştır. Ölçüt geçerliğini sağlamak için uyarlama çalışması 2002 yılında Kıran tarafından yapılan Ergenlerde Risk Alma Ölçeği, uyarlama çalışması 2010 yılında Bayraktar ve arkadaşları tarafından uyarlanan Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği ve geliştirilme çalışması 2020 yılında Ata ve Artan tarafından yapılan Ergen Prososyallik Ölçeği kullanılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. Grubun Demografik Yapısına İlişkin Değerler

Bu bölümde betimleyici verilere yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik yüzde ve frekans değerleri ile araştırmada kullanılan ölçeklerin için en küçük-en büyük değerler, çarpıklık-basıklık değerleri ile ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcıların Demografik Özellikleri*

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kız	161	44.8
	Erkek	198	55.2
Yaş	13-14 Yaş	74	20.6
	15 Yaş	62	17.3
	16 Yaş	75	20.9
	17 Yaş	109	30.4
	18-19 Yaş	39	10.9
Sınıf	Hazırlık- 9.Sınıf	108	30.1
	10.Sınıf	66	18.4
	11.Sınıf	117	32.6
	12.Sınıf	68	18.9
Algılanan Gelir Düzeyi	Düşük	43	12.0
	Orta	269	74.9
	Yüksek	47	13.1
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	129	35.9
	Ortaokul	59	16.4
	Lise	100	27.9
	Yüksek Öğrenim	71	19.8
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	82	22.8
	Ortaokul	62	17.3
	Lise	109	30.4
	Yüksek Öğrenim	106	29.5
Anne Baba Birliktelik	Birlikte	141	95
	Ayrı/Vefat etmiş	17	5

Kardeş Sayısı	Tek çocuk	25	7.0
	2 kardeş	138	38.4
	3 kardeş	121	33.7
	4 ve daha fazla kardeş	75	20.9
Doğum Sırası	İlk çocuk	163	45.4
	Ortanca çocuk	121	33.7
	Son çocuk	75	20.9

Tablo 1'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin 161'i (%44,8) kız ergen; 198'i (%55,2) erkek ergen olmak üzere toplam 359 ergen bulunmaktadır. Örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin 83'ü (%23,1) 13-14 yaş grubunda; 62'si (%17,3) 15 yaş grubunda; 75'i (%20,9) 16 yaş grubunda; 139'u (%38,7) 17-18 yaş grubunda; 108'i (%30,1) hazırlık-9.sınıf grubunda; 66'sı (%18,4) 10.sınıf grubunda; 117'si (%32,6) 11.sınıf grubunda; 68'i (%18,9) 12.sınıf grubunda; 43'ü (%12,0) düşük gelir düzeyi grubunda; 269'u (%74,9) orta gelir düzeyi grubunda; 47'si (%13,1) yüksek gelir düzeyi grubunda; 129'u (%35,9) ilkokul; 59'u (%16,4) ortaokul; 100'u (%27,9) lise; 71'i (%19,8) yüksek öğrenim grubunda; lise öğrencilerinin babalarının 82'si (%22,8) ilkokul; 62'si (%17,3) ortaokul; 109'u (%30,4) lise; 106'sı (%29,5) yüksek öğrenim grubunda; 25'i (%7,0) tek çocuk grubunda; 38'i (%38,4) iki kardeş grubunda; 121'i (%33,7) üç kardeş grubunda; 75'i (%20,9) dört ve daha fazla kardeş grubunda; 163'ü (%45,4) ilk çocuk grubunda; 121'i (%33,7) ortanca çocuk grubunda; 75'i (%20,9) son çocuk grubunda yer almaktadır. Lise öğrencilerinin anne babalarının 341'i (%95,0) birlikte; 18'i (%5,0) ayrı yaşamaktadır.

Tablo 2. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarına Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri*

Boyutlar	**N**	**x̄**	**ss**	**Çarpıklık**	**Çarpıklık ss**	**Basıklık**	**Basıklık ss**
Pozitif Risk Alma Ölçeği	359	15.56	5.55	-.17	.12	-.42	.25

Tablo 2'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeği puanlarının ortalaması 15,56 ve standart sapması da 5,55 olarak

hesaplanmıştır. Dağılımın normalliğine dair bilgi veren çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 aralığında olduğu görülmüştür. Çarpıklık katsayısının sıfıra yaklaşması simetrik bir dağılımı göstermektedir. Analizlerde istenen şey çarpıklık değerinin çok fazla sapma göstermemesidir. Bu yüzden çarpıklık katsayısının -1 ile +1 arasında bir değer alması beklenir (Büyüköztürk, 2021).

Ölçek uyarlama çalışmanın ilk basamağında ölçeğin dilsel eşdeğerliliğinin sınanması amaçlanmış ve bu doğrultuda analizler gerçekleştirilmiştir. Bu sınamaların ardından, ikinci aşamada ölçeğin geçerlik ve güvenirlik sınamaları gerçekleştirilmiştir. Bulgular sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

4.2. Dilsel Eşdeğerlik Çalışması

Ölçeğin her bir test maddesinin Türkçe ifadesinde bir hata olup olmadığı ve bu maddelerin taşıdıkları anlamları ne ölçüde yansıttığını tespit etmek amacıyla dilsel eşdeğerlik çalışması yapılmıştır. Dilsel eşdeğerlik için aşağıda belirtilen aşamalar takip edilmiştir.

1. *Çeviri Süreci:* Orijinal ölçek formunun çevirisi her iki dili iyi bilen alan uzmanlarından dokuz kişiye yaptırılmış, bu çeviriler doğrultusunda geçici Türkçe form oluşturulmuştur. Geçici Türkçe formun İngilizce'ye çevirisi de her iki dili iyi bilen alan uzmanlarından altı kişiye yaptırılarak geçici İngilizce Form oluşturulmuştur.
2. *Çevirinin Değerlendirilmesi:* Türkçe ve İngilizce form, dört alan uzmanıyla birlikte gözden geçirilmiş, Türkçe'yi en iyi ifade edebilme kriteri baz alınarak sorunlu görünen maddeler tekrar ele alınmış, uzman görüşü doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Eşdeğerlik ve Güvenirlik Çalışması: Elde edilen Türkçe ve İngilizce formlar, İngilizce hazırlık sınıfı okuyan, eğitimlerini İngilizce olarak sürdüren İstanbul'da eğitim gören lise öğrencilerinden oluşan 30 kişilik bir gruba Google formlar üzerinden 2 hafta ara ile uygulanmıştır. Türkçe ve İngilizce uygulamalar için dağılımın normalliğine, uygulamalar arasında maddeler düzeyinde korelasyon katsayılarına ve ilişkili grup t testi sonuçlarına bakılmıştır. Ters madde olmadığı için düzeltme yapılmamıştır. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayılarının anlamlı, ilişkili grup t testi sonuçlarının ise anlamlı olmaması beklenmektedir. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

4.2.1. Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Bulgular

Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Bulgular İngilizce ve Türkçe formların aynı gruba uygulanmasından elde edilen dağılım korelasyon katsayıları ve ilişkili grup t testi sonuçları verilmektedir.

Tablo 3. *Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Betimsel İstatistikler ve Pearson Korelasyon Katsayıları*

Değişkenler	Gruplar	*N*	$\bar{x}$	Tepe Değer	Çarpıklık	Basıklık	r	p
Pozitif Risk Alma Ölçeği	Türkçe Form	30	15.76	25.00	-.54	.34	.94	.001
	İngilizce Form	30	15.50	24.00	-.57	.00		

Tabloda görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu puanları ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu puanlarının anlamlı bir ilişki gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon Katsayıları testi sonucunda formların madde toplam değerleri arasındaki yüksek düzey anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=.94$; $p<.001$).

Tablo 4. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları Sonuçları*

Maddeler	N	Korelasyon	Sig.
TM1-İM1	30	.75	.00
TM2-İM2	30	.88	.00
TM3-İM3	30	.81	.00
TM4-İM4	30	.42	.01
TM5-İM5	30	.83	.00
TM6-İM6	30	.86	.01
TM7-İM7	30	.74	.00
TM8-İM8	30	.80	.00
TM9-İM9	30	.71	.00
TM10-İM10	30	.72	.00

Tablo 4.'de görüldüğü üzere Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İngilizce ve Türkçe formu arasındaki korelasyon değerleri tek boyut ve on maddeler düzeyinde .42 ile .88 değerinde ($p<.05$) anlamlı ve eşdeğer bulunmuştur.

Tablo 5. *Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce-Türkçe Puanları Arasında Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları*

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	$Sh_{\bar{x}}$	***t* Testi**		
						t	***Sd***	***p***
Pozitif Risk Alma	İngilizce Ölçek Puanı	30	15.76	5.15	.94	.82	29	.410
	Türkçe Ölçek Puanı		15.50	5.23	.95			

Tabloda görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu puanları ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımlı gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır (*t=0,82; p>.05*).

İngilizce Form ve Türkçe form madde toplam puanları arasındaki ilişki anlamlı olduğundan ve t-testi sonucu formların madde toplam puan farkları anlamlı bulunmadığından dilsel eşdeğerlik taşıdığı kabul edilmiştir (Dündar, 2008).

4.3. Geçerlik Analizleri

Bu bölümde Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin yapı ve ölçüt geçerliği analizleri ve bulguları sunulmuştur.

4.3.1. Yapı Geçerliği

4.3.2. Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin uyarlanan formundan elde edilen verilerle faktör analizine uygun olup olmadığını saptamak amacıyla ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Bartlett Küresellik Testi analizinin sonuçlarına bakılmıştır. Barlett Küresellik testi, değişkenler arasında ilişki olup olmadığını kısmi korelasyonlar temelinde inceler. Barlett testinin anlamlı olması veri matrisinin uygun olduğunu gösterir (Tabachnick & Fidell, 2007). Kaiser (1974) tarafından bulunan Kaiser-Meyer-Olkin örneklemin yeterli olup olmadığı ile ilgili bilgi veren bir testtir. Örneklem yeterliliğinin ölçüm kriteri 0 ile 1 arasında değişir. KMO değer aralığı; 0.50'den küçük ise "kabul edilemez" 0.50-0.60 ise "kötü" 0.60-0.70 ise "zayıf" 0.70-0.80 ise "orta" 0.80-0.90 ise "iyi" 0.90 üzerinde ise "çok iyi" olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2006).

Yapılan analiz sonucunda KMO değeri (0.84) olduğu için (p>0.50) örneklem yeterliliğinin iyi düzeyde olduğu kabul edilmiştir. Barlett Küresellik Testi Chi-Square değerine bakıldığında bu değerin 518,82 ve serbestlik derecesinin 45 olduğu görülmektedir (p<.05). Tüm bu bulgular, ölçeğin faktör analizi yapmak için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2002).

Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin uyarlanmış formuyla elde edilen veriler üzerinde ilk olarak yapılan AFA sonucunda maddelerin öz değerleri ve açıklanan varyans yüzdelerine ilişkin bilgiler Tablo 6'da verilmiştir.

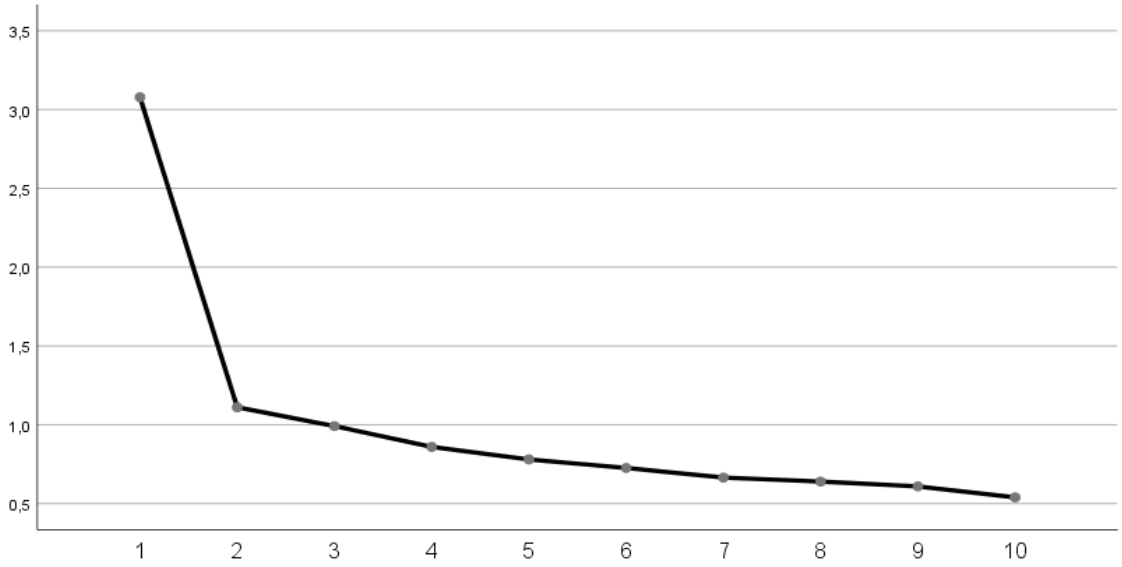
Tablo 6. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Açıklanan Varyans Değeri Sonuçları*

Bileşen Sayısı	Bileşen Öz Değer (Eigenvalue)	Açıklanan Varyans %	Chi-Square	KMO	Barlett
Tek Faktör	3.07	30.78	518.82	.84	.00

Tablo 6'daki değerler incelendiğinde uyarlanan ölçeğin tek alt boyutuna ilişkin 10 maddesi üzerinde yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda ölçekte öz değeri 1'den büyük ve toplam varyansın en az %3'ünü açıklayan tek faktörün olduğu görülmektedir. Faktör analizinde, başlangıçta öz değeri 1 ve 1'den daha büyük olan faktörler önemli faktörler olarak alınır (Büyüköztürk, 2006). Tek faktör varyansın değerinin (3,07) ve toplam açıklanan varyansın değerinin (%30,78) olduğu görülmektedir. Çok faktörlü yapılarda toplam açıklanan varyans değerinin %50'nin üzerinde olması beklenirken tek faktörlü yapılarda toplam açıklanan varyans değerinin %30 ve üzerinde olması yeterlidir (Büyüköztürk, 2006). Bu bilgiler ışığında Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin açıklanan varyans değerinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

AFA analizi sonucunda ölçeğin alt boyutlarına ilişkin bilgi veren yamaç birikinti grafiği Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği Sonuçları*



Tablo 7'de görüldüğü üzere yamaç birikinti grafiğinde bir kırılma noktası görülmektedir. Bu doğrultuda yamaç birikinti grafiği ölçeğin tek alt boyutunu doğrulamaktadır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanan formundan elde edilen veriler üzerinde faktör analizinin yapılabilmesinin uygun olduğu tespit edildikten sonra Açımlayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi, birbiriyle ilişkili olan birden fazla değişkeni bir araya getirerek anlamlı bir şekilde daha az sayıda yeni değişkenleri (faktörler, boyutlar) bulmayı amaçlayan bir istatistik yöntemidir (Büyüköztürk, 2002). Faktörleşme yöntemi olarak "temel bileşenler analizi" (principal components analysis) ve döndürme yöntemi olarak "varimax yöntemi" kullanarak yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinden elde edilen veriler üzerinde 10 maddenin faktör yükleri incelenmiş ve tek faktör altında toplanan maddeler, maddelerin faktör yük değerlerine ilişkin bilgiler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Maddelerinin Faktör Yükleri*

Maddeler	
8) Diğer arkadaşlarınızın nasıl tepki vereceğinden emin olmadığınız halde yeni biriyle arkadaşlığa başladınız mı?	.70
10) Uyum sağlayacağınızdan emin olmadığınız halde bir grup yeni insanla zaman geçirdiniz mi?	.67
5) Başkalarının seveceğinden emin olmadığınız yeni bir saç modeli veya kıyafet denediniz mi?	.58
7) Birinin sizinle aynı fikirde olmayabileceğini düşünmenize rağmen, doğru olduğuna inandığınız şeyi savundunuz mu?	.58
2) Duymak istemeseler bile birine doğruyu söylediniz mi?	.55
9) Kendinizi utandırmış olabileceğiniz yeni bir spor denediniz mi veya iyi olmadığınız bir sporu oynadınız mı?	.52
6) Birine bir sırrınızı verdiniz veya kendinizle ilgili kişisel bir şeyinizi paylaştınız mı?	.50
1) Hoşunuza gideceğinden emin olmadığınız halde yeni bir kulübe veya etkinliğe katıldınız mı?	.50
3) Seçileceğinizden emin olmadığınız halde okulda veya başka bir kurumda bir liderlik rolünün peşinden koştunuz mu?	.48
4) Yeni tanıştığınız birine hayır diyeceğini düşündüğünüz halde çıkma teklif ettiniz mi?	.32

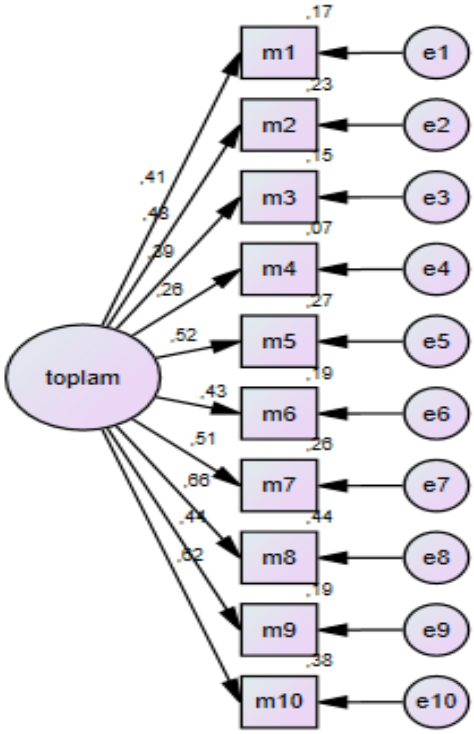
Tablo 8'de görüldüğü gibi tek boyut altında toplanan maddelerin faktör yük değerlerinin 0,32 ile 0,70 arasında olduğu tespit edilmiştir. Maddelerin faktör yük değerinin işaretine bakılmaksızın yüklendiği faktör altındaki yük değerinin 0,30 veya üstü olması beklenmektedir. 0,30 ile 0,59 arasındaki yük değerleri orta düzeyde, 0,60 ve üstü değerler ise yüksek düzeyde olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2006). Pozitif Risk Alma Ölçeği maddelerinin faktör yük değerlerinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek alt boyutlu bir yapıya sahip olan Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunda tüm maddelerin orijinalinde olduğu gibi tek alt boyutta yer aldığını görülmektedir.

4.3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), önceden tanımlanmış ve sınırları ortaya konulmuş bir oluşumun, bir model olarak doğrulanmasının test edildiği bir analizdir (Büyüköztürk ve ark., 2010). Doğrulayıcı Faktör Analizi teori üretmekten daha çok teoriyi test eden bir analizdir (Henson & Roberts, 2006; Stevens, 2002).

Açımlayıcı faktör analizi ile tek faktörlü örtük yapısı belirlenen Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin yapısını doğrulamak üzere Doğrulayıcı faktör analizi AMOS 24 programı ile gerçekleştirilmiştir ve gerekli uyum indeksleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin faktör yapısı gerçekleştirilen analizler sonucunda Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. *Madde Faktör Yükleri*



Şekil 1.'de modelin tek faktörlü sonuçları verilmiştir. Faktör yükleri incelendiğinde tüm maddelerin faktör yükleri .26 ile .66 arasında değişmektedir. Tüm maddelerin faktör yükleri bağlı olduğu faktör içerisinde manidarlık göstermektedir ($p<.001$). Tablo 9'da DFA değerleri gösterilmiştir.

Tablo 9. *Pozitif Risk Alma Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Model	TLI	CFI	RMSEA	χ2	sd	χ2/sd
1. Düzey DFA	.94	.95	.04	54.98	35	1.57

TLI =The Tucker-Lewis İndeksi; CFI =Göreceli Uyum İndeksi; RMSEA =Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü, χ2 =Ki Kare Değeri; sd =Serbestlik Derecesi

Tablo 9.'da görüldüğü üzere modelin uyum iyiliğini incelemek amacıyla Comparative Fit Index (CFI), Tucker- Lewis Index (TLI) ve The Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) uyum indeksleri hesaplanmıştır. CFI ve TLI için .95'e yakın veya >.95'ten büyük norm değerleri eldeki veri setinin test edilen yapıya iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (Byrne, 2012; Hu ve Bentler, 1999). Bu çalışmada CFI değerleri .95; TLI değeri ise .94 elde edilmiştir. CFI ve IFI indekslerinin 0.90'dan yüksek olması iyi düzeyde uyum değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. Hooper ve diğerleri (2008) mükemmel uyum gösterebilmesi için RMSEA değerinin .05'ten küçük olması gerektiğini belirtmiştir. RMSEA değeri bu çalışmada .04 bulunduğundan bu değer de mükemmel uyum göstermektedir. χ2/sd oranı da modelin uyum iyiliğini değerlendirmede kullanılmış olup Kline'a (2005) göre ≤5'ten küçük olması gerekmektedir. Marcoulides ve Schumacher (2001) x2/sd'nin 3'ten küçük olmasının mükemmel uyum gösterdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada elde edilen değerin x2/sd=1.57 olması mükemmel uyumu göstermektedir. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde modelin uyumlu olduğu görülmektedir.

4.3.4. Ölçüt Geçerliği

Ölçeğin Türkçe formunun uyarlanması sürecinde 9.-12. Sınıf düzeyinde 229 öğrenci üzerinde benzer ölçek geçerliliği çalışması yapılmıştır. Alan yazında ilk defa kullanılacak olan Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin içeriği, kapsamı ve verdiği sonuçlar açısından benzer ölçek bulunmasında sınırlı kalınmıştır. Bu doğrultuda mevcut ölçme araçları kapsamında benzer ölçek olarak lise öğrencileri üzerinde geliştirilmiş Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (Kıran,2002), Ergen Prososyallik Ölçeği (Ata ve Artan, 2021) ve Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği (Bayraktar ve diğ., 2010) kullanılmış olup sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler*

Risk Alma Ölçeği ve Alt Boyutları	Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanları						
	N	$\bar{x}$	**Tepe Değer**	**Çarpıklık**	**Basıklık**	**r**	**p**
Risk Alma Ölçeği	229	48.29	130.00	1.602	3.370	.45	.001
Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma	229	32.57	75.00	1.107	980	.47	.001
Trafikle İlgili Risk Alma	229	9.36	30.00	2.055	5.921	.17	.008
Madde Kullanımıyla İlgili Risk Alma	229	6.36	25.00	3.544	15.138	.17	.010

Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanacak analize karar vermek için dağılımın normalliğine bakılmıştır. Normallik testi sonucunda alt boyutların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olmadığı görülmüştür ve dağılımın normal olmadığına karar verilmiştir. Tablo 10'a göre, yapılan Spearman Korelasyonu sonucunda Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r=.45$, $p<.001$). Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Toplumsal konumla ilgili risk alma puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki ($r=.47$, $p < .001$), Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Trafikle ilgili risk alma puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.17$, $p<.01$), Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Madde kullanımı puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.17$, $p<.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 11. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler*

Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği ve Alt Boyutları	Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanları						
	N	$\bar{x}$	Tepe Değer	Çarpıklık	Basıklık	r	p
Olumlu sosyal ve saldırgan davranış toplam	229	55.26	100.00	.66	.94	.35	.001
Saldırgan davranış	229	15.66	40.00	1.74	2.94	.15	.017
Tepkisel olumlu sosyal davranış	229	12.41	16.00	-.73	-.08	.23	.001
Amaca yönelik olumlu sosyal davranış	229	13.96	24.00	.38	-.63	.32	.001
Özgeci olumlu sosyal davranış	229	13.20	20.00	.05	-.79	.28	.001

Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği puanlarının anlamlı bir ilişki gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanacak analize karar vermek için dağılımın normalliğine bakılmıştır. Normallik testi sonucunda alt boyutların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olmadığı görülmüştür ve dağılımın normal olmadığına karar verilmiştir. Tablo 11'e göre, yapılan Spearman Korelasyonu sonucunda Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r=.35$, $p<.001$). Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Saldırgan davranış puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.15$, $p<.05$), Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Tepkisel olumlu sosyal davranış puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.23$, $p<.001$), Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Amaca yönelik olumlu sosyal davranış puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki ($r=.32$, $p<.001$), Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Özgeci olumlu sosyal davranış puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.28$, $p<.001$) tespit edilmiştir.

Tablo 12. *Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Ergen Prososyallik Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler*

Ergen Prososyallik Ölçeği ve Alt Boyutları	Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanları						
	N	$\bar{X}$	Tepe Değer	Çarpıklık	Basıklık	r	p
İçsel Prososyal	229	39,20	55.00	-.48	.48	.23	.001
Dışsal Prososyal	229	23,03	45.00	-.51	.03	.12	.051
Ergen Prososyallik Toplam	229	62,23	100.00	-.10	.15	.27	.001

Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Ergen Prososyallik Ölçeği puanlarının anlamlı bir ilişki gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanacak analize karar vermek için dağılımın normalliğine bakılmıştır. Normallik testi sonucunda Ergen alt boyutların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu görülmüştür ve dağılımın normal olduğuna karar verilmiştir. Tablo 12'ye göre, yapılan Pearson Korelasyonu sonucunda Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Ergen Prososyallik Ölçeği puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r=.27$, $p<.001$). Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile İçsel prososyal alt boyut puanı arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ($r=.23$, $p<.001$) tespit edilmiştir. Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Dışsal prososyal alt boyutu puanı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($r=.12$, $p>.05$).

4.4. Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin Türkçe formunun uyarlanması sürecinde Türkçe formundan elde edilen iç tutarlık katsayısının ne düzeyde olduğunun belirlenmesi amacıyla Cronbach-alfa yöntemi kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 9.-12. sınıf düzeyinde 359 öğrenci üzerinden toplanan verilerden ölçme aracının toplamda ve alt ölçekleri için Cronbach Alfa iç tutarlık kat sayıları hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayısının yüksek oluşu, o

ölçekteki maddelerin birbiriyle tutarlı oluşunu ve ölçülen değişken her ne ise aynı değişkeni ölçtüğünü gösterir. (Ergin, 1995; Karasar, 1994).

4.4.1. Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İç Tutarlılık (Cronbach alpha) Analizi Bulguları

Pozitif Risk Alma ölçeğine ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanarak Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. *Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları*

	N	**r**
Cronbach α	359	.74
Spearman-Brown	359	.72
Guttman	359	.72

Pozitif Risk Alma Ölçeğinin iç tutarlık katsayısını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha değeri α=.74 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısının belirlenmesine ek olarak maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenirlik (split-half reliability) katsayıları da ayrıca hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, Spearman değeri (Equal-length Spearman-Brown) S=.72 ve Guttman değeri (Guttman split-half) G=.72 olarak hesaplanmıştır. Spearman ve Guttman değerlerinin hesaplanması sürecinde oluşturulan iki yarımdan elde elden ilk grup için alpha katsayısı .52 (p<.001), ikinci grup için alpha katsayısı ise .66 (p<.001) olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısının 0.70'ın üstünde olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2021). Bu değerler, Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunun güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.5. Demografik Değişkenlere Göre Pozitif Risk Alma Davranışının İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet, değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *bağımsız grup t testi* yaş, algılanan gelir düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *tek yönlü varyans analizi (ANOVA),* ANOVA

sonucunda gruplar arasında fark bulunduğunda, farklılıkların kaynağını (hangi gruplar arasında olduğunu) belirlemek üzere *post-hoc LSD, Scheffé*, sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *Kruskal Wallis-H testi,* anne baba birliktelik durumu değişkeni sonucunda gruplar arasında fark bulunduğunda, farklılıkların kaynağını (hangi gruplar arasında olduğunu) belirlemek üzere *Mann Whitney-U testinden* yararlanılmıştır.

Tablo 14. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları*

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	$Sh_{\bar{x}}$	***t* Testi**		
						t	*Sd*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	Erkek Ergen	198	15.88	5.9063	.40	1.21	357	.22
	Kız Ergen	161	15.16	5.0845	.41			

Tabloda görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır (*t=1,21, p>.05*).

Tablo 15. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Yaş Düzeyine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

f , $\bar{x}$ ve *ss* Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	**Var. K.**	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	13-14 Yaş	74	15.12	5.57	G.Arası	70.76	4	17.69	.57	.68
	15 Yaş	62	15.08	5.49	G.İçi	109883.57	354	31.02		
	16 Yaş	75	16.16	5.71	Toplam	11054.34	358			
	17 Yaş	109	15.50	5.40						
	18-19 Yaş	39	16.17	5.84						
	Toplam	359	15.56	5.55						

Tablo 15'de görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların yaş değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre grupların aritmetik ortalamaları arasında manidar farklılık yoktur (*F=,570, p>.05*).

Tablo 16. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}_{sira}$	x^2	*sd*	*p*
Pozitif Risk Alma	Hazırlık	14	194.89	.48	4	.97
	9. sınıf	94	178.79			
	10. sınıf	66	181.65			
	11. sınıf	117	181.12			
	12. sınıf	68	175.07			
	Toplam	359				

Tabloda görüldüğü gibi, örneklemi oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeği puanlarının sınıf değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasında istatistiksel açıdan manidar bir farklılık yoktur (x^2=*,486, p>.05*).

Tablo 17. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

***f*, $\bar{x}$ ve *ss* Değerleri**					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	**Var. K.**	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	Düşük	43	16.06	5.36	G.Arası	246.75	2	123.37	4.06	.01
	Orta	269	15.13	5.63	G.İçi	10807.59	356	30.35		
	Yüksek	47	17.55	4.88	Toplam	11054.34	358			
	Toplam	359								

Tablo 17'de görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların algıladığı gelir düzeyi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü

varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre grupların aritmetik ortalamaları arasında manidar farklılık bulunmuştur (*F= 4,06, p<.05*). Bu sonucun ardından farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizlere geçilmiştir. Grup varyanslarının homojen olması durumunda Scheffe, Tukey HSD (A), Tukey WSD (B), Bonferronni, Fischer LSD testi en sık kullanılan testlerden sayılabilir. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Dunnett C testi kullanılabilir (Büyüköztürk, 2021). Hangi post-hoc tekniğin kullanılacağına karar vermek için öncelikle varyansların homojenliği denetlenmiş, varyansların homojen olduğu saptanmıştır (*L_F=,27; p>.05*). Bu nedenle Scheffe testi tercih edilmiş ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 18. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları*

Gruplar (i)	**Gruplar (j)**	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	*p*
Düşük	Orta	.93	.90	.58
	Yüksek	-1.48	1.16	.44
Orta	Düşük	-.93	.90	.58
	Yüksek	-2.41	.87	.02
Yüksek	Düşük	1.48	1.16	.44
	Orta	2.41	.87	.02

Tablo 18'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında manidar farklılıklar gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın, orta gelir grubu ile yüksek gelir grubu arasında yüksek gelir grubu lehine p<.05 düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılıklar ise anlamlı bulunmamıştır (*p>.05*).

Tablo 19. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}_{sira}$	x^2	*sd*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	Tek çocuk	25	197.16	2.88	3	.41
	2 kardeş	138	187.65			
	3 kardeş	121	176.08			
	4 ve daha fazla	75	166.52			
	Toplam	359				

Tabloda görüldüğü gibi, örneklemi oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeği puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasında manidar bir fark bulunmamıştır ($x^2=2,88$, $p>.05$).

Tablo 20. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Doğum Sırası Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

***f* , $\bar{x}$ ve *ss* Değerleri**					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	**Var. K.**	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	İlk çocuk	163	15.65	5.49	G.Arası	9.49	2	4.74	.15	.85
	İkinci/Ortanca çocuk	121	15.33	5.37	G.İçi	11044.84	356	31.02		
	Son çocuk	75	15.73	6.02	Toplam	11054.34	358			
	Toplam	359								

Tablo 20'de görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların doğum sırası değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre grupların aritmetik ortalamaları arasında manidar farklılık yoktur (*F=,15, p>.05*).

Tablo 21. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

***f*, $\bar{x}$ ve *ss* Değerleri**					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	**Var. K.**	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	İlkokul	129	15.34	6	G.Arası	52.49	3	17.49	.56	.65
	Ortaokul	59	15.23	4.92	G.İçi	11001.84	355	30.99		
	Lise	100	15.51	5.11	Toplam	11054.34	358			
	Yüksek Öğrenim	71	16.30	5.83						
	Toplam	359	15.56	5.55						

Tablo 21'de görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların anne eğitim düzeyi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre grupların aritmetik ortalamaları arasında manidar farklılık yoktur (*F=,56, p>.05*).

Tablo 22. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

f , $\bar{x}$ ve *ss* Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	**Var. K.**	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	İlkokul	82	15.26	5.58	G.Arası	72.33	3	24.11	.77	.50
	Ortaokul	62	15.12	5.74	G.İçi	10982	355	30.93		
	Lise	109	15.36	5.33	Toplam	11054.34	358			
	Yüksek Öğrenim	106	16.24	5.66						
	Toplam	359	15.56	5.55						

Tablo 22'de görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden aldıkları puanların baba eğitim düzeyi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre grupların aritmetik ortalamaları arasında manidar farklılık yoktur (*F=,77, p>.05*).

Tablo 23. *Pozitif Risk Alma Ölçeği Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları*

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	*U*	*z*	*p*
Pozitif Risk Alma Puanı	Birlikte	341	180.50	61552.00	2897.00	-.40	.68
	Ayrı/Vefat etmiş	18	170.44	3068.00			
	Toplam	359					

Tablodan da anlaşılacağı üzere, lise öğrencilerinin Pozitif Risk Alma Ölçeğinden almış oldukları puanların, anne-babaların birlikte olup olmaması değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney-

U testi sonucunda grupların sıralama ortalamaları arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır (z=-,*40, p*>.*05*).

BÖLÜM V: SONUÇ

Bu çalışma Natasha Duell tarafından 2018 yılında geliştirilerek yayınlanmış, orijinal adı "Posıtıve Rısk Takıng Scale" olan ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda araştırmada dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenirlik araştırmaları yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun İngilizce özgün ölçek ile benzer bir faktör yapısına sahip olduğu varsayımı, geçerlik ve güvenirliği sınanmıştır. Ölçeğin Türkçe formu, "Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği" olarak adlandırılmıştır.

Bu bölümde, Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenirliğine ilişkin yapılan analizler sonucunda elde edilen bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir. Bulgular ilgili alan yazındaki araştırma bulgularına benzerlik ve farklılıkları açısından değerlendirilmiştir.

5.1. Yargı

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeğinin dilsel eşdeğerlik, geçerlik, güvenirlik ve demografik yapısına ilişkin değerlerin farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılmasına yönelik bulguların sonuçlarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin dilsel eşdeğerliğini test etmek amacıyla yapılan analiz sonucuna göre örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu madde toplam değerleri arasındaki yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İngilizce ve Türkçe formu arasındaki ilişki, tek boyut ve 10 madde düzeyinde de anlamlı ve eşdeğer bulunmuştur. Bununla birlikte örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu puanları ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu puanları arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır.

Dilsel eşdeğerlik sınamalarının ardından ölçeğin geçerlik sınamaları gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliğini analizleri kapsamında Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin uyarlanan formundan elde edilen verilerle faktör analizine uygun olup olmadığını saptamak amacıyla yapılan açımlayıcı analizi bulguları gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgulara göre açıklanan varyans değerinin yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Pozitif Risk Alma Ölçeği maddelerinin faktör yük değerlerine bakıldığında,

maddelerin faktör yüklerinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek alt boyutlu bir yapıya sahip olan Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunda tüm maddelerin orijinalinde olduğu gibi tek alt boyutta yer aldığını görülmüştür. Önceden tanımlanmış ve sınırları ortaya konulmuş bir oluşumun doğruluğunu test etmek amacıyla yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde de modelin uyumlu olduğu görülmüştür.

Ölçüt geçerliği kapsamında Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin benzer ölçeklerle arasındaki ilişkinin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bunun için Risk Alma Ölçeği, Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği ve Ergen Prososyallik Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Ölçüt geçerliğine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Toplumsal konumla ilgili risk alma puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki; Trafikle ilgili risk alma puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki; Madde kullanımı ile ilgili risk alma puanları arasında pozitif yönde ancak düşük güçte anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Bir diğer ölçek olan Olumlu Sosyal Saldırgan Davranış Ölçeği ile Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği arasındaki ilişki analizinde, bu iki ölçek arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile "Saldırgan Davranış" puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki; "Amaca Yönelik Olumlu Sosyal Davranış" puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki; "Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış" puanları arasında da pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki ve "Özgeci Olumlu Sosyal Davranış" puanları arasında da pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki bulunmuştur.

Ölçüt geçerliği kapsamında yapılan diğer analizde de Ergen Prososyallik Ölçeği ile Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile "İçsel Prososyallik" alt boyut puanı arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki bulunmuştur. Pozitif Risk Alma Ölçeği ile "Dışsal Prososyallik" alt boyutu puanı arasında ise anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Güvenirlik sınamalarında, Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin iç tutarlık katsayısını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha değeri 0.70'ın üzerinde olduğu için Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunun güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2021).

Örneklem grubunun bazı demografik değişkenlere göre ölçekten aldıkları puanlar incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre örnekleme dahil olan lise öğrencilerinin algıladığı gelir düzeyine göre orta gelir grubu ile yüksek gelir grubu arasında yüksek gelir grubu lehine manidar bir fark bulunmuştur. Diğer demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın eğitim düzeyi ve birlikteliği) arasında ise manidar farklılık bulunmamıştır.

5.2. Tartışma

5.2.1. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Dilsel Eşdeğerlik Sonuçları

Bu araştırmada, Duell (2018) tarafından geliştirilen Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin Türkçe formunun alan yazına kazandırılması amaçlanmıştır. Dilsel eşdeğerlik çalışması kapsamında ölçeğin orijinal formu İngilizce ve Türkçe dil bilgisi yeterli olan dokuz akademisyen tarafında Türkçe'ye çevrilmiştir. Ardından altı akademisyen tarafından geri çeviri yapılmıştır ve alan uzmanlarına sunulmuş. Alan uzmanlarının onayıyla iki hafta arayla İstanbul'da lisede eğitim gören, hazırlık sınıfı ve 9. sınıfta okuyan 30 öğrenci ile pilot uygulama yapılmıştır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu madde toplam değerleri arasındaki yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilere 2 hafta arayla uygulanan İngilizce orijinal ölçek ile Türkçe'ye çevrilen ölçek arasındaki ilişkinin yüksek ve anlamlı çıkması ölçeklerin dil yönünden eşdeğerlik gösterdiğini işaret etmektedir. Pozitif Risk Alma Ölçeğinin İngilizce ve Türkçe Formu arasındaki ilişki tek boyut ve 10 madde düzeyinde de anlamlı ve eşdeğer bulunmuştur. Bu da maddelerin katılımcılara iki dilde de aynı anlamı ifade ettiği şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte örneklem grubunu oluşturan ergenlerin Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe Formu puanları ile Pozitif Risk Alma Ölçeği İngilizce Formu puanları arasındaki farklılık anlamlı

bulunmamıştır. Farkın anlamlı çıkmaması da ölçeklerin dil yönünden eşdeğerlik gösterdiği şeklinde görülmektedir.

5.2.2. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Yapı Geçerliği Sonuçları

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin uyarlanan formundan elde edilen verilerle yapı geçerliğini test etmek amacıyla yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi bulgularına göre analize alınan 10 maddenin öz değeri 1'den büyük olan tek faktör altında toplandığı görülmektedir. Çizgi grafiğinde birinci faktörden sonra yüksek ivmeli bir düşüş gözlenmektedir. Bu durum ölçeğin tek faktör altında toplandığını desteklemektedir. Tek faktörlü ölçeğin açıkladığı varyans %30,78'dir. Tek boyut altında toplanan maddelerin faktör yük değerlerinin 0,32 ile 0,70 arasında olduğu tespit edilmiştir. Buna göre tek faktörlü ölçeğin maddelerdeki toplam varyansın ve ölçeğe ilişkin varyansın yeterli düzeyini açıkladığı görülmektedir. Varimax yöntemi kullanarak yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinden elde edilen veriler üzerinde 10 maddenin faktör yükleri incelenmiş ve her bir maddenin ölçmeyi amaçladığı özelliği bir başka özellik ile karıştırmadan ölçtüğü de ispatlanmıştır. Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunda tüm maddelerin orijinalinde olduğu gibi tek alt boyutta yer aldığını görülmüştür.

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin yapı geçerliğini test etmek için ikinci aşama olarak Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre tüm maddelerin faktör yükleri .26 ile .66 arasında değişmektedir. Tüm maddelerin faktör yükleri bağlı olduğu faktör içerisinde ölçmeyi amaçladığı özelliği bir başka özellik ile karıştırmadan ölçmektedir. Doğrulayıcı Faktör Analizi yapmak için kullanılan AMOS programına göre mutlak uygunluk ölçütleri (absolute fit indices)" örneklem grubunu oluşturan veri sonuçlarının tasarlanan model kalıbına sokulduğunda ne derece uyumlu olduğunu gösterir (McDonald ve Ho, 2002). Bunun için Ki-kare (CMIN), Ki-Kare/df, RMSEA, CFI, TLI değerlerine bakılır. TLI ve CFI ölçülen değişkenlerin ilişkili olmadığı model olarak tanımlanan sıfır modelini örneklem kovaryans matrisi ile kıyaslar. TLI ve CFI değerleri 0 ile 1 arasında bir değer alır. Bu değerinin 1'e yaklaşması demek eldeki veri setinin test edilen yapıya iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (Hu ve Bentler, 1999). Analiz sonuçlarına göre TLI değeri .94 ve CFI değeri .95 bulunduğundan ölçeğin test edilen yapıya iyi uyum gösterdiği söylenebilir. RMSEA belirsiz bir şekilde planlanan parametrelerin, ana kütlenin kovaryans matrisi ile uyumunu değerlendirir (Byrne, 2011;

akt. Yaşlıoğlu, 2017). RMSEA değeri için 0.1'e yaklaşan ve aşan değerler modelin kötü, daha aşağı inerek sıfıra yaklaşan değerler modelin iyi olduğunu gösterir (Yaşlıoğlu, 2017). Hooper ve diğerleri (2008) mükemmel uyum gösterebilmesi için RMSEA değerinin .05'ten küçük olması gerektiğini belirtmiştir. RMSEA değeri bu çalışmada .04 bulunduğundan bu değer de mükemmel uyum göstermektedir. Ki-kare (CMIN) değeri örnek kovaryans matrisi ile modellenen kovaryans matrisi arasında fark olup olmadığını değerlendirir (Hu ve Bentler, 1999). Uygun bir modelin p<.005 düzeyinde anlamsız sonuç vermesi beklenir (Barrett, 2007). Ki-kare değeri büyük örneklem (n>50) gruplarında modelin uygunluğunu her zaman reddettiği için tek başına yorumlamak doğru olmayacaktır. Bu yüzden $\chi 2/sd$ oranı da modelin uyum iyiliğini değerlendirmede kullanmak gerekir (Kenny ve McCoach, 2003). Marcoulides ve Schumacher (2001) x2/sd'nin 3'ten küçük olmasının mükemmel uyum gösterdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada elde edilen değerin x2/sd=1.57 olması mükemmel uyumu göstermektedir. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde modelin uyumlu olduğu görülmektedir.

5.2.3. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Ölçüt Geçerliği Sonuçları

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin ölçüt geçerliğini test etmek için 3 farklı ölçek kullanılmıştır. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin benzer ölçeklerle arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği ile Risk Alma Ölçeği arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ergenlerde pozitif risk alma davranışı puanları artarken risk alma davranışı puanlarında da artışın görülmesi bu dönemde olumlu ya da olumsuz risk alma davranışındaki artıştan kaynaklıdır. Analiz sonucunda Ergenlerde pozitif risk alma davranışı puanı ile risk alma davranışı puanı arasındaki ilişkinin orta güçte çıkması ise risk alma davranışının iki yönlü olmasından kaynaklı olarak yorumlanabilir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma puanları arasında pozitif yönde orta güçte; Trafikle İlgili Risk Alma ve Madde Kullanımı puanları arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki bulunmuştur. Madde Kullanımı ve Trafikle İlgili Risk Alma davranış puanları ile Pozitif

risk alma davranışı puanları arasındaki ilişkinin düşük güçte çıkması da riskin olumlu ya da olumsuz algılanıyor olmasından kaynaklı olabileceğini düşündürmektedir.

Alan yazın incelendiğinde pozitif risk alma davranışın, olumsuz risk alma davranışını azaltması üzerine yapılan bir araştırmada olumsuz risk alma davranışındaki artış ile pozitif risk alma davranışındaki artışın ilişkili olduğuna ulaşılmıştır (Duell ve Steinberg, 2020). Araştırma bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Benzer olarak Ergenlerde Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar ölçeğinin alt boyutlarında amaca yönelik olumlu sosyal davranış ile saldırgan davranışlar arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç amaca yönelik sosyal davranış ile saldırgan davranışın benzer sosyo-bilişsel yapıda olduğu yönünde açıklanmıştır (Carlo ve Randall, 2002).

Ergenlik döneminde hormonal değişimlerin yaşanması ve biyolojik hazırbulunuşluk (Karaman, 2013) ile ergenin olumlu ya da olumsuz risk alma davranışında artış görülmesi beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte heyecan arama isteği artan ergenin alacağı ödüle odaklanarak olası sonuçları düşünmeden korkusuz davranışlar sergilediği görülür (Gülgez, 2007). Pozitif ve olumsuz risk almanın her ikisi de daha yüksek heyecan arayışıyla ilişkilendirilebilir. Ekind'a göre (1967) benmerkezci inanç geliştiren ergen kendisinin özel, ölümsüz olduğu düşüncesiyle kötü şeylerin kendisinin başına gelmeyeceğini düşünerek heyecan duyacağı riskli davranışlarda bulunur ve aldığı riskin uzun vadede sonucunu düşünmez (Gülgez, 2007).

Ergenin yaşam boyu gelişimi içerisinde kimliğini keşfetme, özerk olma gibi gelişimsel görevleri olduğu için risk alma davranışı normal kabul edilmektedir. Risk alan ergen bireyin özgüveni ve yeterlilik alanlarının geliştiği söylenmektedir (Koç, 2009). Risk alma davranışı ergenlerin bir amaç ve amaç için mücadele duygusunun gelişmesine de fırsat olabilir (Malin ve diğ., 2017). Yapılan araştırmalar ergenin okula olan bağlılığının pozitif risk alma davranışını arttırırken olumsuz risk alma davranışını azalttığını göstermektedir (Duell ve Steinberg, 2020).

Yaşanılan toplumun kültürel özellikleri ve kuralları da bireylerin davranış gelişimini etkiler. Ergen bireyler içinde bulunduğu kültüre, ahlaki normlara, yasalara göre risk alma davranışı gösterirler. Madde kullanım puanları ile Trafikte risk alma davranışı arasındaki ilişkinin düşük olması da kültürle açıklanabilir. Bireyselleşmiş toplumlarda

bireyin tek başına eve çıkması normal bir davranış olarak kabul görebilirken ataerkil toplumlarda bu davranış riskli olarak kabul görür. Bununla birlikte bireyselleşmiş toplumlarda ergenlik döneminde risk alma davranışı oranının yüksek olduğu görülür (Arıkan ve diğ., 2011: akt. Uysal, 2014). Ehliyet yaş sınırı yasalara göre Danimarka'dan (18 yaş) daha düşük olan Amerika'da (16 yaş) alkollü araç kullanım oranı daha yüksektir (Yılmaz, 2000).

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği puanı ile Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği puanı arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği puanları ile Tepkisel olumlu sosyal davranış, Özgeci olumlu sosyal davranış ve Saldırgan davranış puanları arasında pozitif yönde düşük güçte; Amaca yönelik olumlu sosyal davranış puanları arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki bulunmuştur. Ergenlerde pozitif risk alma davranışı puanları artarken olumlu sosyal ve saldırgan davranış puanlarında da artış görülmektedir.

Pozitif Risk Alma davranışı literatürde bireyin akademik, duygusal ve sosyal yaşamında refahını destekleyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Duell ve Steinberg, 2018). Carlo ve Randall'ın (2002) Olumlu sosyal davranış tanımına göre 4 tipte davranış bulunmaktadır: özgeci, itaatkâr, duygusal ve kamusal. Özgeci, itaatkâr ve duygusal olumlu sosyal davranış örüntüleri bireyin daha çok empati yaparak gönüllü olduğu, karşı taraftaki kişileri düşündüğü yardım davranışlarıdır. Kamusal olumlu sosyal davranış ise başkalarının onayını alma, değer görme ya da statü kazanma amacıyla yapılan yardım davranışlarıdır. Her iki türde de davranışın sonucunun olumlu olacağı düşüncesiyle hareket edildiği düşünülebilir. Bu durumda Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği puanı ile Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği puanı arasında pozitif yönde orta güçte anlamlı ilişki çıkması beklendik bir durumdur. Risk alma davranışı iki yönlüdür, bu yüzden ergenlerde pozitif risk alma davranışı artarken saldırgan davranış puanlarının da artması normal olarak yorumlanabilir.

Boxer ve arkadaşları (2004) davranışın arkasında yatan niyeti dikkate alarak olumlu sosyal davranışı tepkisel ve amaca yönelik olarak iki kategoride incelemiştir. Tepkisel olumlu hareketler, duygusal uyarılma sonucu bir başkasının isteğine karşılık verme şeklinde tanımlanmıştır. Bununla ilgili Wong ve Yang (2020) tarafından ABD ve Singapur'da pozitif risk alma niyetleri üzerine deneysel bir çalışma yapılmıştır.

Çalışmada ergenlere pozitif risk alma davranışı gösteren bireylerin videoları izletilmiştir. Videoyu izleyen ergen bireylerin pozitif risk alma niyetlerinde bir artışın olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte umut ve özyeterlilik duygusu yüksek olan bireylerin daha çok pozitif risk alma niyeti olduğu görülmüştür.

Amaca yönelik olumlu sosyal davranışlar ise duyguların işin içine girmediği, olumlu sosyal davranışın daha çok amaca yönelik bir araç olarak kullanıldığı davranışlar olarak tanımlanmıştır. Kısacası amaca yönelik olumlu sosyal davranış sergileyen ergen bireylerin pozitif risk alma davranışı sergilerken olduğu gibi davranışın sonucu üzerinde düşündüğü yorumu yapılabilir.

Jessor ve Jessor'a göre ergenlerin kimlik gelişimi, statü, özerklik, toplumsal baskılara karşı gelmek, yetersizlikle baş etmek, akranları tarafından kabul görmek ve yetişkin rolünde iyi olduğunu kanıtlamak için riskli davranışlarda bulunurlar (Gonzales ve diğ., 1994; akt. Gülgez, 2007). Yetişkinler karar alırken alternatif seçenekleri belirler, sonuçları tahmin eder, istekliliğini gözden geçirir, olası sonuçların gerçekleşme ihtimalini değerlendirir ve bu doğrultuda karar alır (Igra ve Irwin, 1996). Rotter'a göre (1996) bir davranışın belirleyicisi beklentilerdir (Erbaş, 2009). Ergen birey davranışı sergilemeden önce kazancı üzerine düşünür. Bu kazanç toplumsal alanda güç, statü, sevgi, maddi kazanç gibi beklentiler olabilir.

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Ergen Prososyallik Ölçeği arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde Pozitif Risk Alma Ölçeği ile İçsel prososyallik alt boyut puanı arasında pozitif yönde düşük güçte anlamlı ilişki bulunmuştur. Pozitif Risk Alma Ölçeği ile Dışsal prososyallik alt boyutu puanı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Prososyal davranışlar gönüllülük esasıyla bir başkasına yardım etmeyi amaçlayan duygusal davranışlardır. Kendi içerisinde içsel odaklı (benmerkezci) ve dışsal odaklı (özgecil) davranışlar olarak ikiye ayrılır (Ata ve Artan, 2020). İçsel prososyal davranışlar; başka insanların eleştirilerine maruz kalmamak ya da kendine bir çıkar sağlamak amacıyla sergilenen davranışlardır. Dışsal prososyal davranışlar; bireyin duygularıyla eyleme geçtiği, gönüllü olarak, karşı taraftaki kişileri düşünerek hareket ettiği davranışlarıdır. Pozitif risk alma davranışı puanı ile iç prososyallik puanı arasındaki ilişki olmasına rağmen dışsal prososyallik puanı arasında ilişkinin bulunmaması ergenlik

döneminde risk alma davranışının bilişsel gelişim ve benmerkezciliğin bir ürünü olarak ortaya çıkmasıyla açıklanabilir (Koç, 2009).

5.2.4. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Güvenirlik Sonuçları

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin güvenirliğini test etmek için Cronbach Alpha değeri hesaplanmıştır. Cronbach Alpha değerinin 0 ile 1 arasında olması beklenmektedir. 0-0.40 arasındaki değerlerde ölçek güvenilir değil; .40 ile .60 arasındaki değerlerde ölçek düşük güvenirlikte; .60 ile .80 arasındaki değerlerde ölçek oldukça güvenilir ve .80 ile 1.0 arasındaki değerlerde yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilmektedir (Tavşancıl, 2005). İç tutarlık katsayısını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha değeri .74 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinal formu için yapılan analize göre de Cronbach Alpha katsayısı .74 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısının belirlenmesine ek olarak maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenirlik (split-half reliability) katsayıları da ayrıca hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, Spearman değeri .72 ve Guttman değeri .72 olarak hesaplanmıştır. Spearman ve Guttman değerlerinin hesaplanması sürecinde oluşturulan iki yarımdan elde elden ilk grup için alpha katsayısı .52; ikinci grup için alpha katsayısı ise .66 olarak bulunmuştur. Bu değerlere göre Pozitif Risk Alma Ölçeği Türkçe formunun güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2021).

5.2.5. Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeği Demografik Değişken Sonuçları

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Davranışı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik analizlerinin ardından, uyarlanan bu ölçek kullanılarak örneklem grubunun cinsiyet, yaş, demografik değişkenlere göre pozitif risk alma davranışları incelenmiştir. Bu bağlamda cinsiyet, yaş, sınıf, algılanan gelir düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın eğitim düzeyi ile anne-babanın birlikte olup olmadıklarına göre pozitif risk alma davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre sadece algılanan gelir düzeyi değişkenine göre grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Gruplar arasındaki farklılıkla Scheffe testi yardımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlarına göre orta gelir grubu ile yüksek gelir grubu

arasında ve yüksek gelir grubu lehine fark anlamlıdır. Buna göre algılanan gelir düzeyine göre yüksek gelir grubundaki ergenlerin risk alma davranışı orta gelir grubundaki ergenlerin risk alma davranışından daha yüksektir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla uyumlu bazı araştırmalarla çelişmektedir.

Risk alma davranışı ile sosyo ekonomik düzey arasındaki ilişki incelendiğinde bazı araştırmalara göre algılanan gelir düzeyi düşük olduğunda risk alma davranışı artarken (Capaldi ve diğ., 2002; Lammers ve diğ., 2000); bazılarında algılanan gelir düzeyinin artışıyla risk alma davranışında da artış görülmektedir (Ögel ve diğ., 2004). Yılmaz'ın (2000) yaptığı araştırmaya göre, sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının risk alma davranışı düşük olanlara göre daha yüksek çıkarken Deniz'in (2011) liseye devam eden öğrencilerin risk alma davranışlarını incelediği araştırmada risk alma davranışı ile algılanan gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırmadaki diğer demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın eğitim düzeyi ve birlikteliği) arasında manidar farklılık bulunmamıştır. Duell tarafından geliştirilen Pozitif Risk Alma Ölçeği (2021) analizine göre kız ergenlerin erkek ergenlerden daha fazla pozitif risk alma davranışı sergilemektedir. Kız ergenler ve erkek ergenler arasında olumsuz risk alma davranışı açısından bir farklılık görülmemektedir. Literatürde yer alan veriler incelendiğinde genellikle risk alma davranışı ile cinsiyet değişkeni arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Erkek ergenler kız ergenlere göre daha fazla riskli davranışlar sergilemektedir (Bayar ve Sayıl, 2005; Deniz, 2011; Gülgez, 2007; Öner, 2009; Şentuna, 2020; Yılmaz, 2000).

Risk alma davranışı ile yaş değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde çocukluktan ergenliğe doğru geçildikçe risk alma davranışının arttığına dair araştırmalara ulaşılmıştır (Gülgez, 2007; Kıran, Esen, 2003; Ödemiş, 2020; Şentuna, 2020; Yılmaz, 2000). Pozitif risk alma ile ilgili Fryt ve arkadaşlarının 2021 yılında ergen ve genç yetişkinlerde yaptığı araştırmaya göre Pozitif risk alma genç yetişkinler arasında erken ergenlere göre daha yüksekken, antisosyal risk alma ergenlerde genç yetişkinlere göre daha yüksek bulunmuştur. Sınıf düzeyi de yaş değişkeni ile ilişkili olduğundan benzer özellik göstermektedir. Bu çalışmada literatürün aksine pozitif risk alma davranışıyla yaş değişkeni ve sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Risk alma davranışı ile kardeş sayısı arasındaki ilişki incelendiğinde bazı araştırmalara göre kardeş sayısı ile risk alma davranışı arasında ilişki bulunurken (Yılmaz, 2000); bazılarında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Deniz, 2011). Yılmaz'a göre (2000), 1-3 arasında kardeşe sahip olan ergenler daha fazla kardeşe sahip olan ergenlere göre daha fazla riskli davranışta bulunmaktadır. Bu durum ebeveynlerin eğitim düzeyinin yüksek olması ve ergen üzerindeki davranış kontrolünün daha az olmasıyla açıklanmıştır. Bu araştırmalar olumsuz risk alma davranışıyla sınırlı olup pozitif risk alma davranışıyla ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Risk alma davranışı ve anne-babanın eğitim düzeyi ile ilgili literatürde yer alan veriler incelendiğinde Deniz (2011) risk alma davranışının annenin eğitim düzeyine göre farklılık göstermediğini ifade etmiştir. Bunun aksine Yılmaz (2000) anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin risk alma davranışının da arttığını bulgulamıştır.

5.3. Öneriler

Bu araştırmanın sonucuna göre sunulabilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Bu araştırma liseye devam eden ergenler üzerinde yapılmıştır. Yeni yapılacak araştırmalarda pozitif risk alma davranışı genç yetişkin, yetişkin ve çocuklara yönelik olarak yapılabilir.
2. Bu araştırmada Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin geçerliği, güvenirliği ve dilsel eşdeğerliği incelenmiştir. Bununla birlikte ölçekten alınan puanlarının cinsiyet, yaş, algılanan gelir düzeyi, anne/babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası demografik değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yeni yapılacak araştırmalarda ergenlerin pozitif risk alma davranışı ile akran ilişkileri, akademik başarıları, okula bağlılıkları, ebeveyn tutumları ve ebeveynlerin sosyal yaşamları arasındaki ilişki üzerine çalışmalar yapılabilir.
3. Ergen bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi gözetilerek olumsuz risk alma davranışını etkileyen fizyolojik, psikolojik, sosyal, bilişsel, duygusal ve cinsel etmenler belirlendikten sonra bu etkilerin yönünü pozitif risk alma davranışına döndürmek için çalışmalara yer verilebilir. Okullardaki rehberlik faaliyetleri bu yönde geliştirilebilir. Öğrencilerin daha çok pozitif risk alma davranışı sergileyeceği bireysel ve sosyal alanlar oluşturulabilir. Belediyeler

tarafından kulüp ve atölye çalışmalarının sayıları artırılabilir. Öğrenciler sosyal sorumluluk projelerine yönlendirilebilir. Özellikle risk altındaki öğrenciler belirlenerek pozitif risk alma davranışı sergilemeleri yönünde desteklenebilir. Bunun için 2011 yılında Birch ve arkadaşları tarafından denetimli kadınlarda olumsuz risk alma davranışını azaltmak ve pozitif risk alma davranışını artırmak üzerine yapılan deneysel çalışma incelenebilir.

4. Olumsuz risk alma davranışını etkileyen faktörlere dair çok fazla şey bilinmekle birlikte pozitif risk alma davranışını etkileyen faktörler sınırlıdır. Bu yüzden daha fazla değişkeni içeren çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
5. Ergenlerde pozitif ve olumsuz risk almayı karşılaştıran çalışmaların sayısı artırılabilir. Her iki davranış kalıbının nasıl örtüştüğünü ve ayrıldığını belirlemek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.
6. Ergenlerde pozitif risk alma davranışı ve heyecan arayışı arasındaki ilişki üzerine araştırmanın yapılması ve bu sayede ergenlerde pozitif risk alma davranışlarının artarken olumlu risk alma davranışlarının azalması sağlanabilir.
7. Araştırma verileri, pandeminin sosyal yaşama dair kısıtlayıcı şartları altında toplanmıştır. Gelecekte benzeri çalışmalar, sosyal yaşamı bu denli etkileyen küresel sorunların olmadığı durumlarda tekrarlanabilir.
8. Pozitif Risk Alma Ölçeğinin Hem İngilizce hem Türkçe formunun uygulandığı kültürlerarası karşılaştırma çalışmaları yapılabilir.
9. Pozitif risk alma davranışı yüksek çıkan öğrenciler için aileye, öğretmenlere, psikolojik danışmanlara ve okul yönetimine büyük sorumluluk düşmektedir. Aileler çocuklarının ilgi ve yeteneklerini gözlemleyerek bu doğrultuda fırsatlar sunabilir. Psikolojik Danışmanlar tarafından ailelere, ergenlik döneminde risk alma ve pozitif risk alma ile ilgili seminerler düzenlenebilir. Devlet okulları ve özel okullarda pozitif risk almayı içeren sosyal faaliyetlerin sayısı arttırılabilir. Okul içi ve dışı sosyal faaliyetlerde daha çok söz sahibi olmalarına fırsat verilebilir. Ergenlerin ilgi ve yeteneklerine yönelik ölçümler yapılarak okullarda ilgi ve yeteneklerini sergileme alanları oluşturulabilir. Eğitim müfredatındaki konular gözetilerek öğrencilerin ilgi alanları doğrultusunda gruplaşarak oluşturacakları portfolyo sunum ve etkinliklerine

yer verilebilir. Bununla birlikte pozitif risk alma davranışı yüksek öğrenciler bir araya getirilerek sınıfın, okulun ve toplumun yararına ARGE faaliyeti sürdürmeleri için alan oluşturulabilir.

EKLER

EK 1

Demografik Bilgi Formu

Okulunuzun Adı			
Cinsiyetiniz	□ Kız	□ Erkek	
Yaşınız			
Sınıfınız	□ Hazırlık □ 9.sınıf □ 10.sınıf	□ 11.sınıf □ 12.sınıf	
Algıladığınız Gelir Düzeyi	□ Düşük	□ Orta	□ Yüksek
Anneniz	□ Yaşıyor	□ Vefat etmiş	
Annenizin Eğitim Seviyesi	□ İlkokul □ Ortaokul	□ Lise □ Üniversite	□ Yüksek lisans/Doktora
Babanız	□ Yaşıyor	□ Vefat etmiş	
Babanızın Eğitim Seviyesi	□ İlkokul □ Ortaokul	□ Lise □ Üniversite	□ Yüksek lisans/Doktora
Anneniz ve Babanız	□ Evli/Birlikte	□ Boşanmış/ Ayrı yaşıyor	□ Vefat etmiş
Kaç kardeşsiniz?	□ 1 □ 2	□ 3 □ 4 ve daha fazla	
Kaçıncı çocuksunuz?	□ Birinci □ İkinci/ortanca	□ Sonuncu □ Tek	

EK 2

Ergenlerde Pozitif Risk Alma Ölçeğinin Örnek Maddeleri

	Maddeler	**Hiç katılmadım**	**Bir veya iki kez**	**3-5 kez**	**5' ten fazla**
1.	Seçileceğinizden emin olmadığınız halde bir takım için denemeye çıktınız veya bir oyun için seçmelere katıldınız mı?	0	1	2	3
2.	Hoşunuza gideceğinden emin olmadığınız halde yeni bir kulübe veya etkinliğe katıldınız mı?	0	1	2	3
4.	Sevmeyebileceğinizi düşündüğünüz halde yeni bir yemek denediniz mi?	0	1	2	3
7.	Hakkında hiçbir şey bilmediğiniz veya zorlayıcı görünen bir dersi seçtiniz mi?	0	1	2	3
10.	Birine bir sırrınızı verdiniz veya kendinizle ilgili kişisel bir şeyinizi paylaştınız mı?	0	1	2	3

EK 3

Ergenlerde Risk Alma Ölçeğinin Örnek Maddeleri

	Maddeler	**Hiç yapmam**	**Çok az**	**Bazen**	**Sık sık**	**Her zaman**
1.	Sigara içmek	1	2	3	4	5
3.	Aşırı hız yapmak	1	2	3	4	5
5.	Geç saatlere kadar dışarda kalmak	1	2	3	4	5
8.	Kopya çekmek	1	2	3	4	5

EK 4

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeğinin Örnek Maddeleri

	Maddeler	**Hiç tanımlamıyor**	**Bazen tanımlıyor**	**Sık sık tanımlıyor**	**Kesinlikle tanımlıyor**
2.	Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına iyilik yaparım.	1	2	3	4
3.	Birileri bana uygun bir şekilde hissettirdiğinde genellikle onlara iltifat ederim (güzel şeyler söylerim).	1	2	3	4
5.	Birileri beni sinirlendirdiğinde veya keyfimi kaçırdığında genellikle onlara hakaret ederim.	1	2	3	4
8.	Birileri benden uygun bir şekilde istediğinde genellikle sahip olduklarımı ödünç veririm.	1	2	3	4

EK 5

Ergen Prososyallik Ölçeğinin Örnek Maddeleri

	Maddeler	**Kesinlikle beni tanımlamıyor**	**Beni az tanımlıyor**	**Kararsızım**	**Beni iyi tanımlıyor**	**Beni çok iyi tanımlıyor**
2.	Hastanede bir yakını için üzülen tanımadığım kişileri teselli etmek beni mutlu eder.	1	2	3	4	5
3.	(Sınıf arkadaşlarından bir tanesi ile dalga geçiliyor.) Sınıfta sözü geçen biri olduğun için senden sınıfı uyarmanı istedi. Bu durumda sınıfa gerekli uyarıyı yaparım.	1	2	3	4	5
6.	Ağlayan birine yardım etme eğiliminde değilimdir.	1	2	3	4	5
8.	Zengin olursam yaptırdığım okul ya da herhangi bir kuruluştan dolayı bana özel vergi indirimleri yapılmasını isterim.	1	2	3	4	5

EK 6

Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli katılımcı,

Bu araştırma Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı Tez Çalışması kapsamında Prof. Dr. Seval ERDEN ÇINAR danışmanlığında Yüksek Lisans öğrencisi Hatice BAYSAL tarafından yürütülmektedir. Form ve beraberindeki veri toplama araçları, Pozitif Risk Alma Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması amacıyla yürütülen bir araştırma için gerekli bilgileri toplamayı amaçlamaktadır.

Araştırmadan elde edilecek veriler yalnızca araştırma amacı ile kullanılacak olup toplu halde değerlendirilecektir. Gönüllülük esası ile yürütülecek bu çalışmada verdiğiniz bilgiler gizli tutulacak olup bu çalışma dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır.

Soruların içten, tarafsız ve eksiksiz olarak cevaplanması araştırma bulgularının geçerliliği açısından önemlidir. Çalışmaya katılım için gönüllü olmanız durumunda lütfen aşağıdaki bölümü okuyup onaylayınız. Araştırmayla ilgili herhangi bir sorunuz olması halinde htcdmrts1453@gmail.com adresine e-posta yoluyla sorularınızı iletebilirsiniz.

Katkılarınız ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı Prof. Dr. Seval Erden Çınar (Marmara Üniversitesi)
Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice Baysal (Maltepe Üniversitesi)

☐ Bu çalışmanın amacını okudum, anladım ve gönüllü olarak çalışmaya katılıyorum.

KAYNAKÇA

Ahioğlu-Lindberg, E.N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(1), 1-10.

Albert, D. & Steinberg, L. (2011). Judgment and decision making in adolescence. *Journal of Research on Adolescence, 21*(1), 211-224. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.0724.x

Arabacı, L.B., Taş, G. & Dikeç, G. (2017). Çocuk ve ergenlerde madde kullanımı, suça yönelme, ruhsal bozukluklar ve hemşirelik bakımı. *Bağımlılık Dergisi, 18*(4), 135-144.

Arıkan, G. (2006). Psikolojide indirgemecilik. *Türk Psikoloji Bülteni, 12*(38), 18-20.

Arım, R. G., Tramonte, L., Shapka, J. D., Susan Dahinten, V. & Douglas Willms, J. (2011). The family antecedents and the subsequent outcomes of early puberty. *Journal of Youth and Adolescence, 40*(11), 1423–1435. https://doi.org/10.1007/s10964-011-9638-6

Ata, S. & Artan, İ.Z. (2020). Ergen prososyallik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turk J Child Adolesc Ment Health, 28*(1), 38-44.

Aydın, B. (1997). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Marmara Üniversitesi Vakfı.

Balkaya, A. (2005). *Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı kişisel, sosyal ve ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi bakımından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Barrett, P. (2007). Structural equation modelling: Adjudging model fit. *Personality and Individual Differences, 42*(5), 815–824. https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.018

Bayar, N. & Sayıl, M. (2005). Brief report: Risk-taking behaviors in a non-western urban adolescent sample. *Journal of Adolescence, 28*(5), 0–676. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.01.010

Bayhan, P. & Işıtan, S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: akran ve romantik ilişkilere genel bakış. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 11*(5), 33-44.

Bayraktar, F., Kındap, Y., Kumru, A. & Sayıl, M. (2010). Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği'nin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(26), 1-13.

Benthin, A.C., Slovic, P., & Severson, H. (1992). A psychometric study of adolescent risk perceptıon. *Journal of Adolescence,* 1-27. https://doi.org/10.1006/jado.1993.1014

Berber, A., Yağışlı, Ş., Demirci, D., Kayakçı, B. ve Akbulut, A.A. (2021). *Ataerkil toplumda erkek olmak* [Lisans bitirme projesi]. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

Birch, S., Cole, S., Hunt, K., Edwards, B. & Reaney, E. (2011). Self-harm and the positive risk taking approach. Can being able to think about the possibility of harm reduce the frequency of actual harm? *Journal of Mental Health*, *20*(3), 293–303. https://doi.org/10.3109/09638237.2011.570809

Blakemore, S.J., Burnett, S., & Dahl, R. (2010). The role of puberty in developing adolescent brain. *Human Brain Mapping, 31*, 926-933. https://doi.org/10.1002/hbm.21052

Bohnert, A.M., Kane, P. & Garber, J. (2008). Organized activity participation and internalizing and externalizing symptoms: Reciprocal relations during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 239–250. https://doi.org/10.1007/s10964-007-9195-1

Boxer, P., Tisak, M. S. & Goldstein,E. (2004). Is it bad to be good? An exploration of aggressive and prosocial behavior subtypes in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 33*(2), 91-100. https://doi.org/10.1023/B:JOYO.0000013421.02015.ef

Braams, B. R., Davidow, J. Y. & Somerville, L. H. (2018). Developmental patterns of change in the influence of safe and risky peer choices on risky decision-making. *Developmental Science, 22,* 1-14. https://doi.org/10.1111/desc.12717

Brooks-Gunn, J. (1988). Antecedents and consequences of variations in girls' maturational timing. *Journal Of Adolescent Health Care, 9*(5), 1-9. https://doi.org/10.1016/0197-0070(88)90030-7

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı*. Pegem.

Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. Pegem.

Capaldi, D., Degarmo, D.S., Patterson, G. R. & Forgatch, M.S. (2002). Contextual risk across the early life span and association with antisocial behavior. In J. B. Reid, G. R. Patterson, & J. Snyder (Eds.), *Antisocial Behavior in Children and Adolescents*, 124-145. https://doi.org/10.1037/10468-006

Carlo, G. & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 31*(1), 31-44. https://doi.org/10.1023/A:1014033032440

Chambers, R., Taylor, J., & Potenza, M. (2003). Developmental neurocircuitry of motivation in adolescence: A critical period of addiction vulnerability. *American Journal of Psychiatry*, *160*(6), 1041–1052. https://doi.org/10.1023/A:1014033032440

Çankaya, B. (2007). *Lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin algılanan benlik saygısının bazı değişkenlere göre incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Çelen, N. (2007). Ergenlik ve genç yetişkinlik. Papatya.

Çelikkaleli, Ö. & Gündüz, B. (2011). Okul psikolojik danışmanlarında mesleki yetkinlik inancı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1).

Çileli, M. (1987). Ergenlikte ahlak gelişimi. İçinde B. Onur (Eds.), Ergenlik Psikolojisi (266). Hacettepe Tas Kitapçılık.

Dağ, İ., (2005). Televizyon programlarındaki şiddet içeriğinin, müstehcenliğin ve mahremiyet ihlallerinin izleyicilerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri. *Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu*, Ankara.

Dahl, R. E. (2004). Adolescent brain development: A period of vulnerabilities and opportunities. keynote address. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1021*(1), 1–22. https://doi.org/10.1196/annals.1308.001

Değerli, F.İ., (2015). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Deniz, N. (2011). *Liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi

Do, K. T., Guassi Moreira, J. F., & Telzer, E. H. (2016). But is helping you worth the risk? Defining prosocial risk taking in adolescence. *Developmental Cognitive Neuroscience, 25,* 260-271. https://doi.org/10.1016/j.dcn.2016.11.008

Dorn, L.H. & Biro, F.M. (2011). Puberty and its measurement: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence, 21*(1), 180-195. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.0722.x

Dornbusch, S. M. (1989). The sociology of adolescence. *Annual Review of Sociology, 15,* 233–259. https://doi.org/10.1146/annurev.so.15.080189.001313

Dönmez E. (2007). Aile özellikleri. İçinde K. Ögel (Eds.), Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler (73-83). Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.

Duell, N., (2018). Positive risk taking in adolescence. *The Temple University Graduate Board.*

Duell, N. & Steinberg, L. (2018). Positive risk taking in adolescence. *Child Development Perspectives. https://doi.org/10.1111/cdep.12310*

Duell, N. & Steinberg, L. (2020). Differential correlates of positive and negative risk taking in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *49*(6), 1162–1178. https:// doi.org/10.1007/s10964-020-01237-7

Duell, N. & Steinberg, L. (2021). Adolescents take positive risks, too. *Developmental Review, 62,* 1-11. https://doi.org/10.1016/j.dr.2021.100984

Durak Batıgün, A. & Say, G. (2015). Ebeveyn-ergen ilişki niteliği ölçeğinin üniversite öğrencileri için psikometrik özellikleri. *Klinik Psikiyatri*, *18,* 49-58. https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_18_2_49_58.pdf.

Dündar, S., Ekşi, H. & Yıldız, A. (2008). Aksiyonda değerler ölçeği dilsel eşdeğerlik geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *6* (15), 89-114

Eagleman, D. (2015). *Beyin senin hikayen*. Z. A. Tozar (Çev. Ed.). Domingo.

Engin, A.O., Calapoğlu, M., Seven, M.A. ve Yörük, A.K. (2008). Davranışlarımızın genetik ve çevresel boyutları. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 1*(2), 37-56.

Erbaş, N. (2009). *Lise son sınıf öğrencilerinde denetim (kontrol) odağı inancının risk alma davranışına etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Sakarya üniversitesi.

Erturan, İ., Aktepe, E., Balcı, D. D., Yıldırım, M., Sönmez, Y. & Ceyhan, A. M. (2013). Atopik dermatitli ergenlerde benlik saygısı ve dermatolojik yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *Türkderm Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi*, *47*(1), 39-44.

Etikan, I., Musa, S. A. & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics, 5*(1), 1-4.

Fischer, S., & Smith, G. T. (2004). Deliberation affects risk taking beyond sensation seeking. *Personality and Individual Differences, 36(3), 527–537.* https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00112-0

Flewelling, R. L., & Bauman, K. E. (1990). Family structure as a predictor of ınitial substance use and sexual ıntercourse in early adolescence. *Journal of Marriage and the Family, 52,* 171–181. https://doi.org/10.2307/352848

Fredricks, J. A. & Eccles, J. S. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental Psychology*, *42*, 698–713. https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.4.698

Fryt, J. & Szczygiel, M. (2021). Predictors of positive and negative risk-taking in adolescents and young adults: Similarities and differences. *Europe's Journal Of Psychology***,** *17*(1). https://doi.org/10.5964/ejop.2169

Fryt, J., Szczygiel, M. & Duell, N. (2021). Positive and negative risk taking in adolescence: Age patterns and relations to social environment. *New Directions for Child and Adolescent Development.* https://doi.org/10.1002/cad.20431

Gander, M. J. & Gardiner, H.W. (1995). Çocuk ve ergen gelişimi. Onur, B. (Eds.), İmge.

Gardner, M. & Steinberg, L. (2005). Peer influence on risk taking risk preference and risks decision making in adolescence and adulthood: an experimental study. *Developmental Psychology, 41*(4), 625-635. https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.4.625

Geçtan, E. (1998). Psikanaliz ve sonrası. Remzi.

Geldard, K. & Geldard, D. (2013). Ergenler ve gençlerle psikolojik danışma. M. Pişkin (Çev. ed.) Nobel.

Gibbs, J.C. (2020). Stages of adolescent moral development. *History, Theory, and Culture in Adolescence Moral Development*. https://doi.org/10.1002/9781119171492.wecad331.

Gillig, P. M. & Sanders, R. D., (2011). Higher cortical functions: Attention and vigilance. *Innovations in Clinical Neuroscience, 8*, 43-46.

Gray, J. A. (1990). Brain systems that mediate both emotion and cognition. *Cognition and Emotion, 4*(3), 269–288. https://doi.org/10.1080/02699939008410799

Gullone, E. ve Moore S. (2000). Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal Of Adolescent. 23*(4), 393-407.

Gülgez, Ö. E. (2007). *Lise öğrencilerinin olumsuz risk alma davranışlarının psikolojik belirtiler, yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesi: Ankara ili örneği* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Gündüz, B. & Çelikkaleli, Ö. (2009). Ergen saldırganlığında akademik yetkinlik inancı, akran baskısı ve sürekli kaygının rolü. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10* (2), 19-38.

Hansen, E. B. & Breivik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behavior among adolescents. *Personality and Individual Differences, 30*(4), 627–640. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00061-1

Arslan, S. (2022). Gençlerde ahlaki gelişim, değerler ve din. İnsana Dair. https://kemalsayar.com/insana-dair/genclerde-ahlaki-gelisim--degerler-ve-din

Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *6*(1), 1-55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118

Igra, V. & Irwin, C. E. (1997). Theories of adolescent risk-taking behavior. *Handbook Of Adolescent Health Risk Behavior.* In R. J. Di Clemente, W. B. Hansen, L. E. Ponton (Eds.), (pp. 35-52). New York: Plenum.

Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: a psychosocial framework for understanding and action. *Journal Of Adolescent Health, 12,* 597-605. https://doi.org/10.1016/1054-139X(91)90007-K

Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil.

Karakaya, İ. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. A. Tanrıöğen (Ed.), Bilimsel araştırma yöntemleri içinde (s. 57-83). Ankara: Anı.

Karaman, N. G. (2013). Ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarının benmerkezlilik, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(2), 445-460. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8585/106653

Kazel Y. (2001). *Erinlik grubu öğrencilerinin risk almaya yönelik davranışı ve öğretmenlerinin algılaması* [Yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

Kenny, D. A. & McCoach, D. B. (2003). Effect of the number of variables on measures of fit in structural equation modeling. *Structural Equation Modeling, 10*(3), 333-351. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM1003_1

Kıran Esen, B. (2002). *Akran baskısı düzeyi farklı olan öğrencilerin risk alma, sigara içme davranışı ve okul başarılarının incelenmesi* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Kıran Esen, B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24,* 79-85.

Kıran Esen, B. (2003). Akran baskısı düzeyleri ve cinsiyetlerine göre öğrencilerin risk alma davranışı ve okul başarılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2* (20), 17-26.

Kuhn, D. (2009). Adolescent Thinking. *Handbook of Adolescent Psychology, 152-186.*

Ladikli, N. (2018). *Üniversite öğrencilerinin risk alma eğilimlerinin internet kullanımı üzerindeki etkileri* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Lammers, C., Ireland, M., Resnick, M. & Blum, R. (2000). Influences on adolescents' decision to postpone onset of sexual intercourse: a survival analysis of virginity among youths aged 13 to 18 years. *Journal Of Adolescent Health 26*(1), 0–48. https://doi.org/10.1016/S1054-139X(99)00041-5

Loewenstein, G.F., Weber, E.U., Hsee, C.K., & Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127, 267– 286. https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.267

Luna, B., Padmanabhan, A. & O'Hearn K. (2010). What has fMRI told us about the development of cognitive control through adolescence? *Brain and Cognition, 72*(1), 0–113. https://doi.org/10.1016/j.bandc.2009.08.005

Ma, H. K., Shek, D.T.L., Cheung, P.C. & Oi Bun Lam, C. (2000). Parental, peer and teacher influences on the social behavior of hong kong chinese adolescents, *Journal of Genetic Psychology, 161* (1), 65- 79. https://doi.org/10.1080/00221320009596695

Malin, H., Liauw, I. & Damon, W. (2017). Purpose and character development in early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 46,* 1200–1215. https://doi.org/10.1007/s10964-017-0642-3

Marcoulides, G. & Schumacher, R. (2001). *New developments and techniques in structural equation modeling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Maslowsky, J., Owotomo, O., Huntley, E.D. & Keating, D. (2019). Adolescent Risk Behavior: Differentiating Reasoned And Reactive Risk-taking. *Journal of Youth and Adolescence.* https://doi.org/10.1007/s10964-018-0978-3

Masten, A.S. (2001). Ordinary magic: Resilience process in development. *American Psychologist,* 56, 227–239. https://doi.org/10.1037//0003-066X.56.3.227

May, N. G., Ballard, S. C. & Siperstein, G. N. (2021). It's right, but risky too: Inclusive behavior as a positive risk in adolescence. *Journal of Adolescence, 89,* 41-54. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2021.03.004

McDonald, R. P., & Ho, M.H.R. (2002). Principles and practice in reporting structural equation analyses. *Psychological Methods, 7*(1), 64–82. https://doi.org/10.1037/1082-989X.7.1.64

Moore, S., Gullone, E. (1996). Predicting adolescent risk behavior using a personalized cost-benefit analysis. *Journal of Youth and Adolescence, 25*(3), 343–359. https://doi.org/10.1007/BF01537389

Moore, S. M., Gullone, E. ve Konstanski, M. (1997). An examination of adolescent risk taking using a story completion task. *Journal of Adolescence, 20* (4), 369-379. https://doi.org/10.1006/jado.1997.0093

Oktan, V. & Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(2), 545-548.

Ödemiş, M. H. (2020). *Ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar ile risk alma davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Ankara.

Ögel, K. (2007). Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler alanda çalışanlar için bilgiler. *İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği.*

Ögel, K., Çorapçıoğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Tot, Ş., Doğan, O., Uğuz, Ş., Yenilmez, Ç., Bilici, M., Tamar, D. & Liman, O. (2004). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi, 15,* 112-118.

Öner, E. T. (2009). *Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Türk üniversite öğrencilerine uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Öter, A. (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri: Antalya örneği* [Yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Özdemir, O., Özdemir, P., Kadak, M. & Nasiroglu, S. (2012). Personality development. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 566-589. doi:10.5455/cap.20120433

Özkalp, E. (2006). *Davranış bilimlerine giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özmen, O. & Sümer, Z. H. (2011). Predictors of risk-taking behaviors among Turkish adolescents. *Personality and Individual Differences, 50*(1), 4–9. https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.07.015

Özyürek, A. & Basar, G. (2021). Ergenlerde ahlaki olgunluk, aile aidiyeti ve ergen-ebeveyn ilişkilerinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10* (1), 247-265 . https://doi.org/10.15869/itobiad.831241

Peck, J. D., Peck, B. M., Skaggs, V. J., Fukushima, M. & Kaplan, H. B. (2011). Socio-environmental factors associated with pubertal development in female adolescents: The role of prepubertal tobacco and alcohol use. *Journal of Adolescent Health, 48*(3), 241–246. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.06.018

Peker, A.Y., (2012). *Lise öğrencilerinde risk alma davranışının akran baskısı, ana baba tutumları ve çok boyutlu algılanan sosyal desteğe göre yordanması* [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Pinto-Meza, A., Caseras, X., Soler, J., Puigdemont, D., Pérez, V., & Torrubia, R. (2006). Behavioural inhibition and behavioural activation systems in current and recovered major depression participants. *Personality and Individual Differences, 40*(2), 215–226. https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.06.021

Santrock, J. W. (2016). *Yaşam boyu gelişim*. Y. Galip (Çev. ed.). Nobel.

Sarıoğlu, A. (2014). *Bireysel yenilikçilik ölçeğinin hemşirelikte geçerlik ve güvenirliği* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.

Shapiro, R., Siegel, A. W., Scovill, L. C. & Hays, J. (1998). Risk-taking patterns of female adolescents: what they do and why. *Journal of Adolescence, 21*(2), 0–159. https://doi.org/10.1006/jado.1997.0138

Shirtcliff, E.A., Dahl, R.E. & Pollak, S.D. (2009). Pubertal development: correspondence between hormonal and physical development. *Child Development, 80*(2), 327–337. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01263.x

Siegel, D.J. (2020). Ergen beyin rehberi. Y.F. Zülfikar (Çev. ed.). Tutikitap.

Siegel, L. J., Senna, J. J. & Hahn, P. H. (1981). Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law. *Juvenile & Family Court Journal, 32*(4), 69–71. https://doi.org/10.1111/j.1755-6988.1981.tb01255.x

Simons, J. S., Dvorak, R. D., & Batien, B. D. (2008). Methamphetamine use in a rural college population: Associations with marijuana use, sensitivity to punishment, and sensitivity to reward. *Psychology of Addictive Behaviors, 22*(3), 444–449. https://doi.org/10.1037/0893-164X.22.3.444

Simons Morton, B., Lerner, N., & Singer, J. (2005). The observed effects of teenage passengers on the risky driving behavior of teenage drivers. *Accident Analysis and Prevention, 37*, 973–982. https://doi.org/10.1016/j.aap.2005.04.014

Siyez, M. D. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Steinberg, L. & Morris, A.S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology, 52*(1), 83–110. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.83

Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review, 28*, 78–106. https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.02

Steinberg, L. (2013). *Ergenlik*. F. Çok (Eds.). İmge.

Steinberg, L. (2013). The influence of neuroscience on US Supreme Court decisions about adolescents' criminal culpability. *Nature Reviews, 14*, 513-518. https://doi.org/10.1038/nrn3509

Sümer, N. (2009). *Çocuğun gelişiminde bağlanma, ilgi, bakım ve aile dinamiklerinin etkisi*, Ankara.

Şeker, E. (2017). *Ergenlerde risk alma davranışlarında akran ve aile ilişkileri ile problem çözme becerisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Ege üniversitesi.

Şengün, M. (2013). Anne-baba tutumuna göre lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12* (23), 203-215. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/85690.

Şentuna, N., (2020). *Sporun lise öğrencilerinin risk alma davranışı üzerindeki etkilerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

Tabachnick B. & Fidell, L. (2007). *Using multivariate statistics*. Allyn and Bacon.

Tanner, J. M. (1971). Sequence, tempo, and ındividual variation in the growth and development of boys and girls aged twelve to sixteen. *Daedalus, 100*(4), 907–930. http://www.jstor.org/stable/20024040

Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Teilmann, G., Juul, A., Skakkebæk, N. E. & Toppari, J. (2002). Putative effects of endocrine disrupters on pubertal development in the human. *Best Practice & Research Clinical Endocrinology and Metabolism, 16*(1), 105–121. https://doi.org/10.1053/beem.2002.0184

Uysal, R. (2014). *Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı bir müdahale programının ergenlerde risk alma davranışına etkisi* [Doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Wong, J. C.S. & Yang, J. Z. (2020). Seeing is believing: examining self-efficacy and trait hope as moderators of youths' positive risktaking intention. *Journal of Risk Research,* 1–14. https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1750463

Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 46,* 74-85.

Yavuzer, H. (1993). Çocuk ve suç. Remzi.

Yıldırım, M. (2007). *Şiddete başvuran ve başvurmayan ergenlerin yalnızlık düzeyleri ve akran baskısı düzeyleri açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Yılmaz T. (2000). *Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Yüzüak, A.V. (2012). *Lawson mantıksal düşünme testinin uyarlanması ve uygulanması* [Yayınlanmış Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Zuckerman, M. (1990). The psychophysiology of sensation seeking. Journal of Personality, 58 (1), 313-345. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1990.tb00918.x